

М. Дольницький

МИСТЕЦТВУ

ГРОМАДІ

М. Дольницький

Мистецтву і Громаді

40 літ праці Юлії М. Шустакевич

Нью Йорк 1953

Всі права зберігаються

Printed in U. S. A.

З друкарні „*Вольоди*”. 81-83 Гренд Ст., Джерзі Сіті, Н. Дж.

А. М. Мухоматова

ВІД АВТОРА

Юлію М. Шустакевиз пізнав я „на хвилях етеру”. Було це в неділю, дня 12 березня 1950 року в день мого приїзду з Європи до Дітройту. Того саме дня українська громада Дітройту святкувала Шевченківські Роковини і з цього приводу „Українське Радіомовлення”, що стояло під керівництвом мужа Юлії, Миколи Шустакевиза, присвятило свою передагу Шевченкові. В програмі передачі був м. ін. короткий реферат про Шевченка й рецитація вірша „Лізу в неволі”. Обі ці тожки програми виконувала Покійна.

Впродовж мого, вже досить довгого життя, я чув не багато таких добрих рефератів про Шевченка. Реферат Шустакевизевої був дуже глибокий, а разом із тим дуже популярний та знаменито пристосований до української сузгасности. Рецитація вірша була також дуже добра. Виступ Шустакевизевої в радіопрограмі зробив на мене сильне враження і тоді я одержав від моїх знайомих, до яких заїхав, перші інформації про неї. Я довідався, що Юлія Шустакевиз це визнагна наша громадянки і тому вже тоді я рішив познайомитися з нею. Нагода для того найшлася за яких два-три тижні на ширших сходинах дітройтської Філії

Українського Конгресового Комітету. На тих сходинах Шустакевизева, як секретар Управи Філії, читала протокол із попередніх сходин, складала звіт з діяльності за відгитний час і кілька разів забирала слово до питань, що стояли на порядку дня. І ці виступи Шустакевизевої зробили на мене дуже додатне враження. Забираючи слово в дискусії, говорила дуже ясно, ділово, її аргументація була дуже проста, але переконлива, а всі її пропозиції конкретні та ріжево спрецизовані. При цьому говорила вона з великим запалом. Але найбільше враження зробило на мене те, що коли вже прийнято її проєкти й розділювано працю для їх зреалізування між зленів Управи та зленів Філії, то більшість тієї праці перебрала на себе Шустакевизева. Перебрала, і як я пізніше переконався, виконала її. Тихо, безпретенсійно і совісно.

Відтак я мав нагоду базити Шустакевизеву при дальшій її громадській праці: в Управі й на сходинах Філії УКК, в різних імпрезових комітетах, чув її деклямації й реферати та читав не одну статтю чи допис в українській, а також у місцевій американській пресі. Я особисто переконався, що Шустакевизева — це дійсно визнагна українка-громадянка, яка живо реагує на всі наші національні потреби і присвягує для української справи свій небуденний талант, всі свої сили. Потім я базив, як ті сили її покидали і як вона з глибоким жалем мусіла хог-не-хог відходити від громадської праці. А далі прийшов сумний для україн-

ської громади Дітройту день 30 січня 1952 р., коли ми провели цю визназну українку в останню дорогу.

Я знав Юлію Шустакевиз лише короткий час, але цього було досить, щоб у мене зродилась для неї якнайглибша пошана. Саме це позуття глибокої пошани було для мене тим категоризним аргументом, що я прийняв прохання п. Миколи Шустакевиза й погодився накреслити силуетку життєвого шляху Покійної, тимбільше, що в її архіві найшовся для цього дуже багатий і визерпний матеріял.

Нехай же сторінки оцеї маленької книжезки будуть скромною, але щирою й так заслуженою подякою для Незабутньої Покійної за сорок літ Її громадської і мистецької праці.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ

Юлія Шустакевич народилася дня 5 квітня 1892 р. у східньо-галицькому містечку Тереховлі, в старій українській міщанській родині Малевичів. Батько Юлії, Степан Малевич, був відомим на Галицькому Поділлі будівничим, який побудував чимало церков, шкіл та читальняних домів „Просвіти”. В родині Малевичів було п'ятеро дітей, а Юлія була наймолодшою і пішла шукати долі у широкому світі. Одна сестра, Людмила, виїхала до Америки, де й померла у молодому віці. Друга, Розалія, вийшла заміж за місцевого міщанина, а третя, Анна, стала дружиною Василя Юрчака, відомого актора Українського Народного Театру, а потім також артисткою того театру. Одиноким брат Юлії, Володимир, виїхав також до Америки, де власними силами закінчив університет, став інженером і відіграв визначну роль в житті американських українців, як один з піонерів та громадських діячів. Саме, коли наша книжечка йшла до складу, з Пітсбургу наспіла сумна вістка, що там, по довгій і важкій недусі, помер також інж. Володимир Малевич, у 66-ому році дуже активного на громадській ниві життя. Покійний був довголітнім головним радним Українського Народного Союзу, а в 1937 році першим заступником го-

ловного передсідника. Був обдарований гарним баритоновим голосом та дуже музикальний і вже перед 45-ти роками проводив хорами та театральними виставами в Нью Йорку. В першій виставі „Запорожця за Дунаєм” на американській землі, що відбулася в Нью Йорку, в 1910 році, грав роль Карася. Покійний залишив дружину, Марію Малевич, також визначну громадську діячку, був. заступницю Головного Предсідника УНС. Діти Покійного відомі з участі в праці Українсько-Американської Ліги Північної Америки. Один з синів, полковник Американської Армії, вславився як інженер в Корігідор, під час війни з Японією. Похорон сл. п. інж. Володимира Малевича відбувся в суботу, 2 травня 1953 р. при великій участі тамошньої української громади.

В батьківському домі, де строго зберігалися добрі традиції патріотичного українського міщанства, одержала Юлія глибоке релігійне й національне виховання, що опісля стало твердою основою цілого її дальшого життя та праці як видатної робітниці-громадянки аж до останнього її віддиху.

Батьки бажали бачити Юлію учителькою. Мріяла про це також і Юлія. Закінчивши т. зв. виділову школу в Теребовлі, стала Юлія приватно підготовлятися до вступного іспиту до учительської семінарії в Тернополі. Та доля не була їй ласкава в її дитячому віці. На тринадцятому році її життя захворіла важко мати, а що недуга була довга, молоденька Юлія мусіла не лише опікуватись хворою мамою, але й вести домашнє господарство. З журби захворів також батько. Та молоденька Юлія не під-

Юлія М. Шустакевич (зправа) з сестрою Анною Юраковою

дається цим важким ударам долі. Навпаки. Вона гартується, набирає сили й витривалости та здобуває вже в молодому віці великий життєвий досвід. Ночами дальше пильно підготовляється до іспиту, а самотньою її розрадою стає участь в хорі та в драматичному гуртку місцевої читальні „Просвіти”. Природа обдарувала Юлію незвичайно гарним голосом-сопрано й наша Юлія вже на дванадцятому році життя стає солісткою хору під проводом відомого тоді в Галичині диригента о. Євгена Турули. Від тринадцятого року життя Юлія бере також участь в аматорських театральних гуртках та виконує більші ролі.

В тяжких життєвих обставинах застає Юлію 1907 рік і він стає рішальним в її дальшому житті. В тому році вмирає її мати й Юлія остає сама з батьком. Та вона й тепер не покидає своїх плянів стати учителькою й далі підготовляється до іспиту. Найстарша її сестра Розалія, що була заміжня за місцевим міщанином і мала велику родину, була противна майбутній учительській кар’єрі Юлії. Вона хоче забрати Юлію до себе як помічницю в господарстві і як няню своїх дітей. Але на це не погоджується ані батько, ані, тимбільше, Юлія. З тією тодішньою життєвою ситуацією в’яжеться один цікавий епізод, який став опісля темою одної із новел Шустакевичевої „Мати прийшла”, що поміщена була на сторінках американсько-українського часопису „Свобода” (з 3 і 4 січня 1945 р.). А було це так: однієї ночі, зараз після смерті матері, сестра Юлії, Розалія, знаючи, що батька немає вдома, післала опівночі свою служницю, одягнену в чорне шмаття й прикриту білою плахтою, під

вікно кімнати, в якій спала Юлія, щоб її налякати, неначебто прийшла до неї її мати, щоб намовити її покоритися волі старшої сестри та перейти до неї жити...

З родинної кризи й тероризування старшою сестрою визволила Юлію її сестра, Анна Юрчакова, яка, за згодою батька, взяла її до себе. З того часу цілком міняється життєвий шлях Юлії, бо за намовою Юрчаків, відомих вже тоді артистів Українського Народного Театру, Юлія також вступає 1907 р. до театру і з ним уже не розлучається впродовж довгих років. Про цей відтинок свого життя Юлія згадує в своїх споминах „Український Театр в Америці”, поміщених в „Ювілейному Альманасу”, видакому з нагоди п'ятидесятиліття Українського Народного Союзу в 1944 р. (ст. 229-241). Ми розкажемо про нього докладніше на іншому місці нашої книжечки.

Поза професійною акторською працею весь вільний час Юлія присвячує праці над поширенням та поглибленням своєї освіти. Не покидає її пізніше і на цьому полі досягає великих успіхів, дорівнюючи опісля своїми знаннями жінкам з високошкільною освітою.

В 1909 році Юлія пізнає свого пізнішого чоловіка, Миколу Шустакевича, який саме в тому році, по закінченні гімназійних студій, став в Українському Народному Театрі за секретаря адміністрації театру. В 1912 році Юлія стає його дружиною.

1912 рік був дуже неспокійний в історії Європи. Саме тоді вибухла балканська війна і над Європою нависла загроза першої світової війни. Непевний час, а до того ще внутрішня кри-

за в театрі, викликана фінансовими труднощами, привела до великих змін в акторському складі театру. Театр покинули всі артисти з Придніпрянщини, що значно обнизило дотеперішній мистецький його рівень.

Ті моменти вплинули значною мірою на рішення Шустакевичів покинути рідний край і виїхати до Америки, куди вже раніше виїхав дехто з рідні Малевичів і Шустакевичів. І так в місяці жовтні 1912 р. виїздить до Америки спершу сам М. Шустакевич, а з початком січня 1913 р. виїздить за чоловіком Юлія.

У Злучених Державах Америки Шустакевичі поселяються спершу в Клівленді. Починається новий період в житті Юлії. Вона опинюється в чужому світі, в чужому оточенні, в цілком інших життєвих умовах, в іншому життєвому стилі. Але все те не заломило молоденької, бо лише двадцятиодно-літньої Юлії. Навпаки, вона з молодечим завзяттям і з великою енергією та витривалістю, які не покидають її до останніх днів її трудящого життя, кидається у вир тутешнього громадсько-культурного життя. Бачимо її і в театральному житті, і на концертних естрадах, і при різних проявах чисто громадської праці, зокрема в американсько-українському жіночому русі. Вона пробує своїх сил також на літературному полі. А завжди й всюди з тою самою відданістю українській національній справі, яку винесла вже з молоденьких літ із батьківського дому і яку задержала, не дивлячись на дуже важкі нераз життєві моменти у новому світі, аж до останку.

Побут Шустакевичів у Клівленді був короткий. Життя застало молоде подружжя пере-

їздити з міста до міста і в кожному з них Юлія залишає по собі незатерті сліди своєї національно-культурної та громадської праці. В половині 1913 року Шустакевичі переїзять до Йонгстаун, а в 1914 році бачимо їх вже у Пітсбурзі, куди попадають за намовою й допомогою відомого українського діяча, пастора й провідника українського протестантсько-євангелицького руху, редактора тодішнього українського тижневика „Союз”, Зенона Бичинського. Але і в Пітсбурзі, де М. Шустакевич працював як урядовець американського Крайового банку, і де Юлія могла розвинути куди ширшу діяльність, Шустакевичі не спинилися довше, бо тільки до січня 1915 р. Коли в липні 1914 р. вибухла перша світова війна та прийшла німецька блокада Атлантийського океану, банк, у якому працював Шустакевич, замкнув свій закордонний відділ і Шустакевич лишився без праці. Це примушує Шустакевичів переїхати до Гренд Репідс до їхнього вуйка і тут вдається Шустакевичеві знову дістати працю в банку. Але Гренд Репідс, з малою українською громадою, не був відповідним тереном для праці Юлії. Зате дуже широку діяльність, зокрема театральну й концертну, розгортає Юлія в Чікаго, куди Шустакевичі переносяться літом 1916 р. і де залишаються до літа 1918 р. Того року, восени, бачимо Шустакевичів з чотирма дітьми вже в Ньюарку.

Побут Юлії в Ньюарку — це один довгий ланцюг її великих досягнень на театральному, концертному та громадському полі. Не лише в самому Ньюарку, але також у Нью Йорку та в цілій околиці. Особливо живою стає тоді гро-

мадська діяльність Юлії, що завершується вибором її на пост першої голови Союзу Українок Америки.

В 1926 р. Шустакевичі переїзять до Олифант-Скрентон, куди покликала М. Шустакевича допомогова організація „Згода Братств” на редактора тижневика „Нове Життя”, органу тієї організації. І тут Юлія не спочиває. Помагає чоловікові в редакційній праці, організує театральні вистави та концерти і впродовж двох років веде українську дитячу вечірню школу в Тейлор, на передмістю Скрентону.

З переїздом Шустакевичів до Дітройту в 1929 році припиняється постійна театральна праця Юлії, зате тим жвавішою стає її громадська праця, головню в українських жіночих організаціях, куди Юлія вносить багато запалу, ініціативи та досвіду, який вона добула своєю довголітньою участю в різних жіночих товариствах по численних місцях свого осідку в Злучених Державах.

В Дітройті відкривається для Юлії ще одно поле діяльності, коли її чоловік зорганізував тут українське радіомовлення. Впродовж двадцяти років Юлія опрацьовує літературну його частину та музично-вокальну програму для щоденних радіопередач. У зв'язку з тим береться вона також за літературну та журналістичну працю і ставить її, так само як колись свій голос і свої сценічні здібності, на службу українській справі, досягаючи і в цій царині небуденних успіхів. Врешті стає Юлія гарячою пропагаторкою української справи серед американського громадянства, в якому знаходить багато відданих і поважних

друзів. Коли ж до цього додати ще характеристику Юлії як відданої дружини, люб'ячої та дбайливої мами й бабуні, то будемо мати, так лише грубшими штрихами, накреслену силуетку Юлії Малевич — Шустакевичевої.

Різні життєві переживання та майже сороклітня безвпинна праця, в яку Юлія вкладала всю свою енергію, всю душу, підкосила слабі жіночі сили заслуженої громадянки та кинули її в тяжку недугу, що закінчилася смертю в дні 26 січня 1952 р.

З глибоким смутком прийняла дітройтська, а з нею й уся американсько-українська громада в Злучених Державах, цю велику втрату. Численна участь друзів і знайомих Покійної та представників українських організацій й установ в її похоронах були лише скромним виявом глибокої вдячності української громади за все те, що гарного, доброго й великого дала їй сл. п. Юлія Малевич-Шустакевичева. Поклін її тлінним останкам зложила від імени українського жіноцтва у своїй надгробній промові голова Союзу Українок Америки Олена Лотоцька. З цієї промови українське громадянство довідалося, що організоване українське жіноцтво рішило створити стипендійний фонд ім. Юлії Шустакевич при Союзі Українок Америки, як живий пам'ятник її праці.

Покійна покинула чоловіка Миколу, дві дочки, двох синів та кількох внуків. Похоронено Юлію Малевич-Шустакевичеву дня 30 січня 1952 р. на цвинтарі Розленд Парк в Роял Овк, передмістю Дітройту.

НА СЦЕНІ І НА ЕСТРАДІ

В рідному краю

Юлія Малевич почала працювати на сцені українського театру на початку 1907 року. Саме тоді померла її мати й молода, 15-тилітня Юлія переїхала до сестри і швагра Юрчаків, відомих уже тоді артистів Українського Народного Театру „Бесіди”. Під їхнім впливом вступила вона до того театру.

Український театр не був для Юлії чужий. Вона часто їздила в гості до своєї сестри Юрчаків і при тій нагоді пізнавала не лише тодішніх артистів театру, але й саму театральну атмосферу. У своїх споминах про Український Театр в Америці, поміщених в „Ювілейному Альманаху”, виданому з нагоди 50-ліття Українського Народного Союзу в 1944 р. Юлія Малевич-Шустакевичева згадує про те, як то вона, 11-тилітня дівчинка, поїхала в 1904 р. до швагрів Юрчаків на Різдво і як там провела Свят-Вечір. У Юрчаків зібралася тоді сама артистична „сметанка”. Між привними був також тодішній директор театру Микола Карпович Садовський. „Пам'ятаю — згадує авторка — як Садовський, розохотившись, підкрутив свої довгі вуси та до мене: „Заспівай ще й ти, мала, вашої галицької пісні”. Посадив собі мене на коліна і все: „Ну бо, чорненька,

ще одну". І я співала. А після того мого святочного концерту Садовський втер сльозу, поцілував мене в чоло й сказав: „Колись співатимеш ще й на сцені". Так воно і сталося. За чотири роки після того Юлія Малевич була вже артисткою театру та співала на сцені.

В той час, коли Юлія Малевич вступила до Українського Народного Театру, він стояв на дуже високому мистецькому ступні. Директором театру був тоді Осип Стадник. Дотеперішній директор Микола К. Садовський головну увагу звертав на українські п'єси історичного й побутового змісту, а відсував на другий план оперу й оперету, що не вдовольняло галицьку інтелігенцію, яка бажала бачити свій театр не лише українським, але й загальноєвропейським. Іншими шляхами пішов Стадник. Правда, як артист Стадник не дорівнював Садовському, зате ж був з нього знаменитий режисер та незрівняний адміністратор. За директорування Стадника репертуар театру був великий, багатий і різноманітний, був серйозно обдуманий і старанно підготований та творив одну культурну цілість так в українському, як і в загальному аспекті. Репертуар за часів Стадника охоплював не лише, як це було досі, переважно історичні та побутові українські п'єси, але й п'єси загальноєвропейського репертуару, також легку оперету та класичну оперу. Зрозуміло, що такий репертуар вимагав великої обсади і добрих артистів. Не диво, отже, що Стадник поширив значно дотеперішній ансамбль, ангажуючи до Українського Народного Театру „Бесіди" також визначних акторів з Придніпрянської України. Крім того Стадник часто запрошував на вистави опер чужих опе-

рових співаків. Це були часи тріумфів українського театру в Галичині, коли українська сцена пишалася іменами таких артистів як Стадники, Рубчаки, Юрчаки, Лопатинські, Петровичі, Осиповичева, Стечинська, Гембіцький, Ніжанковський, Пилипенко, Розсуда, Островський, Шевченко, Бучма і ін. В операх виступали як гості співаки з Італії, з Франції, а навіть з Америки, як ось відома тоді співачка ньюйоркської Метрополитен Опери, Едіта Де Лайс, що була тоді на турне в Європі.

Тодішньому українському театрові в Галичині приходилося не раз дуже важко: це ж був мандрівний театр і артисти мусіли часто переїздити з міста до міста навіть на селянських возах, а вистави давали в залах цілком непристосованих для театральних виступів. Та безмежна любов до театрального мистецтва і самопосягання артистів перемагали всі труднощі й недостачі та творили з Українського Народного Театру „Бесіди” правдиву святиню мистецтва. Юлія Малевич-Шустакевич згадує ті часи у своїх споминах, кажучи: „Сотки разів слухала я оповідань про життя Українського Театру в Галичині, а слухаючи їх, то серце стискалось з болю і сльози тиснулись до очей, то всі ми заходились сердечним реготом, бо було в тих пригодах багато романтики і щирого гумору, але також і багато трагедій”.

Попавши в таку високо-мистецьку театральну атмосферу, молода адептка театрального мистецтва, Юлія Малевич, мала нагоду пройти добру театральну школу. Маючи при тому вроджений акторський талан та гарний, героїчного тембру голос-сопрано, мала також нагоду вибитися на одно з чільних місць в тодішньому

ансамблі Українського Народного Театру „Бесіди”. Розуміється не обійшлося також без на-полегливої праці з її боку. Що її талан був небуденний а праця немала, видно найкраще з того, що вже в дуже короткому часі по приступленні до театру бачимо її в таких ролях як Гануся у фантастичній драмі Гавптмана „Гануся”, Люби в драмі Чубатого „Воскресення”, Наталки в опері „Наталка Полтавка” і ін. Факт віддання їй таких роль саме в тому часі, при такій конкуренції тодішніх чільних членів ансамблю, про яких ми згадували, говорить сам за себе. А й критика ставилась до нашої молодой артистки дуже прихильно і то не лише українська, але й чужа. Ось, в архівах бл. п. Юлії Малевич-Шустакевичевої найшли ми вирізок з польського часопису „Kurjer Kolomyjski” з 9 квітня 1911 р. з рецензією на виставу Українського Народного Театру „Бесіди” „Гануся” Гавптмана. В цій рецензії читаємо: „Ролю Ганусі, а ця роль була найважча, відіграла дуже добре молоденька пна Малевич. В’язанка її гри мала багато тихих, солодких, ліричних акцентів. Була вона знаменита духово й фізично”. Коли ми вже при цій рецензії, то дозволимо собі зацитувати з неї ще один уступ, який, на нашу думку, є прекрасним доказом тодішнього високого мистецького рівня Українського Народного Театру. Рецензент-поляк пише: „Зі всіх п’єс, що їх виставив в минулому тижні український театр в нашому місті, „Гануся” зробила на мене найбільше враження. В цій виставі виявили себе в цілій повноті і знання тайн мистецьких переживань, і сперте на глибокій інтелігенції розуміння роль, і відтворення їх не як „кастової праці”, але як жи-

вої частини, викресної з власної душі. Факт, що театр так легко вив'язався з такого важкого завдання, яке накладають на ансамбль такі п'єси як „Гануся” Гавптмана, і то при таких незадовільних театральних засобах, найкраще свідчить про високу мистецьку вартість театру”. А на адресу шовіністично-настросних поляків рецензент каже таке: „Ті з-поміж нас, які стараються обнизити вартість театру з неоправданих, неначебто патріотичних причин, дають доказ, що їм бракує культурної зрілості. Поборюючи театр, вони поборюють мистецтво, якого цей театр є правдивим репрезентантом, а поборювання мистецтва — то варварство. По квітку, що виросла серед могил, сягнув азтор п'єси Гергардт Гавптман і подав нам її вчора руками артистів українського театру — свіжу і запашну”. Це високе признание чужого рецензента для Українського Народного Театру „Бесіди” мусимо вписати також і на рахунок молодой артистки Юлії Малевич.

В архіві бл. п. Юлії Малевич-Шустакевичевої ми пайшли ще один вирізок із часописів того часу, а саме з черновецької „Буковини” з 15 травня 1912 р. з рецензією на виставу опери Гуно „Фавст”, що її дав Український Народний Театр „Бесіди” в Чернівцях дня 13 травня 1912 р. Ролю Маргарити співала, як гість, славна тоді співачка Метрополитен Опери з Нью Йорку Едіта де Лайс, а ролю Марти — Юлія Малевич. Про виступ Юлії Малевич рецензент пише: „Мушу ще з великим признанням піднести спів і гру пани Малевичівної в ролі Марти. Парт був відданий добре і вистачить сказати, що спів Малевичівної цілком достроївся до співу пані де Лайс. У виборі особи

для ролі Марти дирекція і цим разом мала щасливу руку. Побажано було б, щоб п-ну Малевичівну і даліше вживати до визначніших роль, бо є повна надія гарних результатів, розуміється в додатку солідної школи і пильної праці". А сама Юлія Малевич-Шустакевичева про цю виставу „Фавста" згадує в своїх споминах так: „На виставу „Фавста" приїхав був із Коломиї австрійський наслідник престоло Карло з цілим своїм штабом. Були це часи великого політичного напруження в Європі і ми вважали це якоюсь „політичною грою" австрійського уряду супроти українців". І саме це „політичне напруження" було одною з причин виїзду Юлії Малевич, тоді вже дружини Миколи Шустакевича, за океан до Злучених Держав Америки на початку 1913 року.

„З важким серцем — пише Юлія — покидала я рідну сцену, якій віддала шість років щирої праці та молодости. Жаль було мені покидати товариство, з яким я так тісно зжилася, а особливо знаменитий артистичний провід Осипа Стадника, до якого в мене осталися глибока пошана і вдячність на ціле моє життя. Не одну годину присвятив він для мене на різьблення моїх молодих акторських сил і сценічних здібностей". В тому самому часі наступив масовий вихід з Українського Народного Театру „Бесіди" акторів з Придніпрянської України, спричинений не лише тією напруженою політичною ситуацією, але, головнo, внутрішньою кризою в театрі, що виникла між тов. „Бесіда", як власником театру і тодішнім його директором, Осипом Стадником. Цей вихід придніпрянських артистів потягнув за собою на Україну також деяких акторів-галичан.

На американській сцені

Юлія Малевич-Шустакевичева прибула до Злучених Держав Америки в січні 1913 року. Шустакевичі осіли спершу в Клівленді, де тоді була вже досить велика українська громада, але де досі не було ще ніодної української театральної вистави. Так само було тоді й по інших більших скупченнях українців. Десь-не-десь лише ставлено такі аматорські вистави як „Тимко Капраль”, „Знімчений Юрко”, чи який інший „Сатана в бочці”, отже зразки примітивного театального репертуару та ще й до того примітивно виставленого. Лише в Нью Йорку існував кращий театральний гурток молоді, який ставив поважні українські п'єси. Чому воно тоді так було, можна пояснити майже повною відсутністю інтелігентного проводу в тутешніх наших українських громадах. Не було, отже, кому подбати про таку справу, як український театр в Америці.

Приїхавши до Клівленду та приглянувшись до тутешнього українського життя, Юлія М. Шустакевичева почала думати про зорганізування театального гуртка. Та це не була така легка справа. Щойно по деякому часі і по тяжких зусиллях вдалося Шустакевичам, при допомозі деяких визначніших місцевих українських громадян, зорганізувати в Клівленді тов. „Просвіта”, а при ньому хор і театральний гурток. З цим гуртком дала Шустакевичева кілька вистав. Але побут Шустакевичів у Клівленді не був довгий. Чоловік Юлії, Микола Шустакевич, став у міжчасі банковим урядовцем і характер його праці заставляв Шустакевичів переїздити з місця на місце. Так ми бачи-

Юлія М. Шустакевич в ролі *Марусі* в драмі
М. Старицького „*Ой, не ходи Грицю*”

мо Шустакевичів в тому часі підряд в Йонгс-таун, Пітсбурзі, Гренд Репідс, Чікаго та у Вест Пулман. Всюди, в кожному з тих міст Шустакевичева лишила по собі сліди своєї театральної праці. Зокрема дуже багатий в театральні успіхи був побут Шустакевичевої у Вест Пулман, де при допомозі свідомих місцевих громадян заснувала драматичний гурток „Боян” і з виставами об’їздила околицю. З архівів Шустакевичевої довідуємося, що в репертуар театру „Боян” входили такі п’єси як „Нахмарило”, „Наталка Полтавка”, „Сватання на Гончарівці”, „Мужики аристократи”, „Мати Наймичка” й ін. Головні жіночі ролі у всіх тих п’єсах грала сама Шустакевичева. Яке національно-виховне значення мусіли мати вистави „Бояна” й яке враження робили вони на слухачів, можна уявити собі з того, що до того часу багато з тих наших громад, перед якими виступав „Боян”, ще ніколи не бачили української театральної вистави.

По шости роках мандрівки по американській провінції Шустакевичі осіли 1918 року на довший час в Ньюарку, Н. Дж. Щойно тепер могла Шустакевичева подумати про поважнішу театральну працю. Спершу працює вона лише в самому Ньюарку, де при тамошньому товаристві „Будучність” організує театральний гурток і дає з ним ряд вистав як: „Маруся Богуславка”, „Безталанна”, „Мати Наймичка”, „Назар Стодоля”, „Жидівка Вихристка”, „Ой, не ходи, Грицю”, „Борці за мрії”, „Чорноморці”, Винниченка „Гріх” і ін. І знову в архівах Шустакевичевої находимо вирізки з тодішніх американсько-українських часописів

з рецензіями на ті вистави і знову всі ці рецензії прихильно говорять про працю гуртка та з великим признанням про гру Шустакевичевої.

Але вся та праця не вдовольняє Шустакевичевої. Вона бажає ширшого розгорнення своїх акторських сил, поважнішого вияву талану. Щоб цього досягти, входить у зв'язок з українськими театральними гуртками в Нью Йорку. В тому часі в Нью Йорку було три українські театральні гуртки: при „Жіночій Громаді”, при тов. „Помор'яни” та при „Українській Бесіді”. Гурток при „Українській Бесіді” був найбільший і найкращий. При ньому був також мішаний хор, найліпший тоді український хор в Америці, під проводом широко знаного тоді українського диригента Мирона Корикори. Не диво тому, що цей гурток при „Українській Бесіді” міг давати вистави визначніших українських драм, комедій та оперет. У своєму репертуарі мав також „Запорожця за Дунаєм”. Перша зустріч і співпраця Шустакевичевої з цим гуртком була саме у виставі „Запорожця”. Було це восени 1918 р. у Вашингтоні, під час сойму „Федерації Українців в Америці”. Шустакевичева грала ролю Оксани. Цю ролю виконувала вона частіше, а як її виконувала, бачимо найкраще з рецензії на сторінках „Свободи” з 17 березня 1924 р., де говорить: „Пані Юлія Шустакевичева, артистка Українського Театру „Бесіди” у Львові в ролі Оксани була ідеальною. Кращу Оксану годі собі уявити так під оглядом драматичним, як і вокальним. У пані Шустакевичевої гарний драматичний сопран. Кожний її крок, наймен-

ший рух, експресія лиця обчислені свідомо на це, щоб викликати ефект серед публики. Від костюму до характеристики усе творить в неї повну гармонію. В неї слідно велике драматичне вишколення, котре винесла з галицького театру”.

Літом 1921 р. зродилася в гурті артистів театру при „Українській Бесіді” в Нью Йорку думка поставити оперу М. Аркаса „Катерина”. Для зреалізування цього задуму створено при „Українській Бесіді” „Українську Оперову Дружину”, а до праці заангажовано Шустакевичів. Шустакевич взяв на себе адміністраційну частину й пропаганду та допомогу в режисерії, а Шустакевичева ролю Катерини. Опера йшла в Нью Йорку на саме Різдво 1922 р., три дні підряд із великим успіхом. Ми дозволимо собі знову зацитувати тодішні голоси критики про гру Шустакевичевої в ролі Катерини. В „Свободі” з 31 січня 1922 р. читаємо:

„Героїнею цілої опери, після opinii публики, була загальною люблена українською публікою артистка пані Юлія Шустакевичева в головній ролі Катерини. Її гра, особливо в 3-тій дії, була незрівняною. Великий її драматичний талант і особлива, питома м’якість голосу, прямо гіпнотизували публіку. Не диво тому, що українська публіка з подивом і ентузіазмом вітала свою артистку”. Друга рецензія, яку хочемо зацитувати, це з вінніпегського „Українського Голосу” з дня 8 лютого 1922 р. Рецензент пише: „В головній ролі Катерини виступала знана загальною бувша артистка Українського Народного Театру у Львові, Юлія Шустакевичева. Її гра, особливо в 3-тій дії бу-

Юлія М. Шустакевич в ролі *Куліни* в опері
М. Лисенка „*Чорноморці*”

ла незрівняною. Великий її драматичний талан і її голос очарували публіку. Не багато могло стриматись від сліз. Грімкі оплески й китиці цвітів були за скромними, щоб нагородити здібну артистку". „Катерину", а також „Запорожця" ставила „Оперова Дружина" ще у Філадельфії. Перед тим ще „Оперова Дружина" відіграла в Ньюарку „Запорожця", як бенефіс Шустакевичевої і на цьому закінчила своє існування. Театр „Української Бесіди" в Нью Йорку існував далі. В роках 1922-1924 постало в Нью Йорку ще два українські театри: при Українському Народному Домі та „Український Театр", що його фінансував о. М. Підгорецький, тодішній парох українсько-католицької церкви при 7-мій вулиці. В складі цього театру бачимо також Ю. Шустакевичеву. Та цей театр проіснував лише один весняний сезон, виставляючи такі речі як „Катерину", „Запорожця за Дунаєм" та „Наталку Полтавку". Театр давав свої вистави в Нью Йорку, Ньюарку та Пасейку. Довше проіснував театр Українського Народного Дому. Спершу складався він із місцевих аматорів, а потім також із фахових артистів та деяких членів Українського Національного Хору О. Кошиця, що після славної тури по Північній та Південній Америці саме тоді розв'язався. В складі цього театру бачимо також Шустакевичеву.

До високого мистецького рівня дійшов театр Українського Народного Дому тоді, коли диригентом хору й оркестри в ньому став наш відомий композитор, Михайло Гайворонський. Репертуар театру був дуже широкий і поважний. Театр виставляв такі п'єси як „Неволь-

ник", „Гетьман Дорошенко", „Про що тирса шелестіла", „Вій", „Запорожець за Дунаєм", „Майська ніч", „Тарас Бульба", „Ноктюрн" і ін. У всіх тих виставах брала участь Шустакевичева, виконуючи, в більшості, головні жіночі ролі. Але вже 1926 р. Шустакевичева покидає театр Українського Народного Дому в Нью Йорку і переїздить з родиною до Пенсильвенії, де її чоловік став редактором „Нового Життя" при українській допомогівій організації „Згода Братств" в Оліфанті. Треба ще тут згадати, що театр Українського Народного Дому в Нью Йорку проіснував аж до 1929 року, коли то більшість фахових артистів роз'їхались у різні сторони Америки. Від 1929 р. не було в Нью Йорку більше серйозних спроб створити постійний та фаховий український театр і театральна справа зійшла тут знову до аматорського рівня.

З побутом Шустакевичевої в Ньюарку та з її працею в ньюйоркських українських театрах в'яжеться ще одна, дуже цікава, сторінка її діяльності, що мала вже не тільки мистецький характер, а була, по своїй сутті, чисто громадською діяльністю. Була це широка акція допомоги українському театрові в Рідному Краю.

Про зародок тієї акції розказує Шустакевичева у своїх споминах так: „В тому часі, там в Європі, під напором ворожих сил, котилась до упадку молоденька Українська Народня Республіка. Славний Український Державний Театр, який вона покликала до життя, перестав існувати, а його артисти роз'їхались на всі сторони світу. Частину інтернувала, а опісля випустила на волю польська влада. Ось та час-

тина створила у Львові „Український Незалежний Театр”, який почав давати вистави під фірмою „Народній Театр Бесіди”. Опісля цей театр прийняв назву „Українського Кооперативного Театру”. В грудні 1920 р. на моїй мого мужа руки управитель цього театру д-р Гр. Ничка та режисер Микола Бенцаль прислали відозву до українців Америки з просьбою рятувати театр, який найшовся у страшних матеріяльних злиднях”.

Шустакевичі одержавши відозву від Управи Українського Театру у Львові, передали її американсько-українській пресі до поміщення, а самі зараз таки взялись за організацію допомогової акції. Вже 30 січня 1921 р. виставили вони власним коштом „Наталку Полтавку”, крім цього аматори української протестантської громади в Ньюарку виставили під проводом Шустакевичевої в Пасейку „Безталанну”, а Українська Театральна Дружина з Нью Йорку, теж за ініціативою Шустакевичевої, „Мати Наймичку”. З тих трьох вистав зібрано 300 доларів, які відіслано на допомогу Українському Театрові у Львові. З тієї пори поміж Шустакевичевою й Театром нав’язалася постійна переписка. Сліди тієї переписки находимо також в архіві Шустакевичевої, як ось напр., лист Управи Театру за підписами директора д-р Г. Нички, секретаря Яр. Сенькова та режисера М. Бенцалю, датований днем 26 березня 1921 року, в якому підписані дякують за згадану допомогу в сумі 300 дол. і запевняють, що „своєю щирою й витривалою працею для українського театального мистецтва оправдають те довір’я й опіку, що їх дізнав Український

Юлія М. Шустакевич в ролі Катерини в опері
М. Аркаса „Катерина”

Незалежний Театр у Львові з боку української громади за океаном”.

Акція допомоги українському театрові у Львові розгорнулася ще ширше після того, як влітку 1922 р. Шустакевичева одержала пропозицію від артистів Українського Кооперативного Театру у Львові, що десять з них бажали б приїхати до Америки, щоб тут створити постійний Український Народний Театр. Рішилися приїхати такі відомі галицькі артисти, як Іван Рубчак, Микола Бенцаль з дружиною, Крушельницький, а з артистів з Придніпрянщини Олександр Загаров, Марія Морська, Ганна Борисоглібська й ще декілька осіб.

Як zareагувала Шустакевичева на цю пропозицію, довідуємося з її споминів:

„В цій справі Шустакевич віднісся в першу чергу до президента УНСоюзу і до Редакції „Свободи”, які віднеслись щиро до справи й порадили Шустакевичеві об’їхати довколишніх священиків та провідників товариств по громадах Нью Йорку й околиці та приєднати їх для справи. Зложено тимчасовий комітет та скликано збори до залі У.Н.Дому в Нью Йорку. На збори прибуло велике число представників українських товариств та духовної й світської інтелігенції. Рішено створити корпорацію „Український Народний Театр” в Америці” на 10-долярових уділах на загальну суму 100 тисяч доларів. Організацію заінкорпоровано в стейті, зачато розпродажу уділів, а рівночасно пороблено старання в еміграційних властей та приготування фондів на переїзд артистів. Був великий запал до справи й здавалось, що все йде гладко до наміченої цілі

та що українці в Америці вже раз матимуть свій постійний фаховий театр”.

Але на так склалось, як гадалось. Серед всіх тих приготувань прийшов несподівано лист від провідника групи Загарова, що артисти вимагають крім контракту ще поважної гарантії готівкою, яку треба було б зложити в Земельнім Банку у Львові. Корпорація однак не могла виконати цього домагання й ціла акція розбилася.

З переїздом Шустакевичів до Олифанту в травні 1926 р. Шустакевичева не припиняє своєї улюбленої театральної праці. І тут, як також у сусідньому Тейлорі і Скрентоні, постають за її почином і під її проводом драматичні гуртки і ми знову бачимо Шустакевичеву на українській сцені в „Наталці Полтавці”, „Жидівці Вихристці”, в „Борцях за мрії” й ін. І знову з повним успіхом, про що говорять рецензії в тодішніх американських часописах як “Olyphant Gazette”, “Scranton Republican” і ін. Так само у Дітройті, куди Шустакевичі переїхали восени 1930 р., Шустакевичева працює в місцевих театральних дружинах, чи то сама виступаючи на сцені, чи то виконуючи працю режисера таких п'єс як „Мати Наймичка”, „Невольник”, „Воскресення” і ін. Але щодалі Шустакевичева відходить від активної діяльності на українській сцені і більше уваги та сил присвячує громадській праці. Про цю працю ми розкажемо на іншому місці.

Майже повних двадцять три роки працювала Шустакевичева на українській сцені, а з них майже сімнадцять вже тут, в Америці. Тій праці посвятила вона не лише свій, Богом

даний їй, талан, але й всі свої сили та весь святий запал, яким горіло її ніжне серце. А скільки енергії, скільки ініціативи внесла вона в театральну справу! Вона ж бо так часто була тою рушійною силою, яка взагалі уможливлювала існування українського театру в Злучених Державах Америки. Працюючи на українській сцені тут, в Америці, Шустакевичева виконувала велику національно-громадську українську місію. Не сміємо забувати, що самі тільки довголітні змагання, щоб створити на американській землі свій рідний театр, а в яких Шустакевичева приймала таку живу участь, були нічим іншим, як тільки виявом могутньої життєвої сили й культури українців Америки, що кристалізувалася у різних ділянках нашого духового життя, як церква, допомогіві товариства, преса, рідне письменство, спів, музика, танки, малярство, рідна школа та театр. Зокрема український театр в Америці залишив незатертий вплив на наше громадянство. Він причинився до поширення та скріплення національної свідомости, до піднесення морального та культурного рівня народніх мас. Він також приєднав для української справи роджену в Америці українську молодь.

„Особливо велику вагу українського театру — каже у своїх споминах Шустакевичева — відчули ми тут в Америці після першої світової війни, коли українські емігранти побачили, що для них вже немає повороту до рідного, на чотири частини ворожими наїздниками розшматованого, краю та що тут, в Америці, треба улаштовувати своє постійне життя”. Коли ж візьмемо ще до уваги й те, що українські

драматичні дружини в Америці, зокрема ті, які поставали з ініціативи Шустакевичевої, чи були під її проводом, давали дуже часто вистави на різні народні цілі в Америці, а головню в рідному краю, то заслуги Шустакевичевої стають ще ясніші. Виконуючи свою працю на українській сцені, Шустакевичева виконувала велику службу для свого народу.

В театральній кар'єрі Шустакевичевої велику роль відіграв не лише її небуденний драматичний талан, але й її голос. Шустакевичева мала сильне, драматичне сопрано, дуже м'якого тембру і хоч не здобула систематичного фахового вишколення голосу, орудувала ним дуже вміло. Будучи до того з природи дуже музикальною, легко вживалася в композицію і відтворювала її з повним розумінням та в бездоганній інтерпретації. Співала також з великим чуттям. Всі ті природні прикмети її голосу і вроджена музикальність зробили з Шустакевичевої не лише добру театральну, але й концертну співачку.

Свою концертну діяльність Шустакевичева розгорнула щойно на американському ґрунті і то зараз таки по приїзді до Злучених Держав, в першій місцевості свого осідку, тобто в Клівленді. Саме тоді існували в Америці деякі фільмо-театри вищого, так мовити, клясичного типу, які між фільмовими виставами давали концерти симфонічних оркестр та співаків. У Клівленді були тоді два такі театри, що мали свої симфонічні оркестри, а один з них „Нікербокер” заангажував на виступи Шустакевичеву. Тут співала вона різні арії з опер в українській мові та українські концертові й народні

пісні, що їх аранжував під симфонічну оркестру диригент оркестри чех Спiтальни. В тому театрі Шустакевичева спiвала кiлька мiсяцiв i то з таким успiхом, що концертovi агенцiї хотiли її вислати в турне по Америцi. Але саме в тому часi приїхала до Клівленду на гостинні виступи нiмецька опера „Синсинатi Гренд Опера” й Шустакевичева увiйшла у зв'язки з нею, стараючись про ангажемент. Але з того нiчого не вийшло, бо опера ставила в бiльшостi нiмецькi, вагнерiвськi опери, яких Шустакевичева не знала, а з тих, iталiйських, якi йшли в театрі, двi, чи три знала спiвати по-українськи, а не по-iталiйськи. Треба б було, значить, i їх переучувати. Та головною перешкодою, яка станула на дорозi до реалiзування плянiв Шустакевичевої з тим оперним театром було те, що саме в тому часi назрiвала в неї родина.

Пiзніше бачимо Шустакевичеву на концертovій естрадi аж пiд час її побуту в Ньюарку i в пiзнiших роках.

Перед нами цiлий ряд, збережених в архiвах Шустакевичевої програмок концертiв, на яких вона виступала, а поруч вирiзки з українськoi й англiйськoi преси з рецензiями на цi її сольовi виступи. При перелiчуваннi програмок впадає в очi, попри велику скiлькисть виступiв Шустакевичевої, головно її репертуар. Він пiдбраний завжди дуже старанно, стилево, з великим музичним смаком, а через те він завжди, хоч би й на найскромнiшому концертi, високої мистецькoi вартостi. Шустакевичева нiколи не спiвала будь-що, при чому на концертах, влаштовуваних iз нагоди українських нацiональних свят, чи роковин, спiвала лише

українські пісні. В репертуарі бачимо твори таких наших композиторів, як Лисенка, Стеценка, Степового, Матюка, Нижанківського, Січинського, Людкевича, Гайворонського і ін. А як вона їх співала, про це розказують нам саме ті, згадувані, рецензії. Ось в рецензії на виступ Шустакевичевої на Шевченківському концерті в Ньюарку в 1924 р. читаємо на сторінках „Свободи” (11 квітня 1924 р.):

„Пані Шустакевичева, що відспівала „Минули літа молодії” (Нижанківського) та „Плавай лебідоньку” (Стеценка) збирала заслужено гучні оплески. Пані Шустакевичева, мимо своїх молодих літ, „стара” співачка, звісна нашій публиці в старім краю й в Америці. Але мож було замітити певну зміну в її голосі, що набрав сили й звуку. До того пані Шустакевичева фразує й деклямує взірцево, що дає її співови неаби-яку драматичну експресію”.

Шустакевичева співала не тільки на концертах, влаштовуваних з нагоди українських національних свят чи роковин, але й на мистецьких концертах.

Перший такий концерт відбувся дня 24 січня 1925 р. в залі „Вай-Ем-Сі-Ей” в Ньюарку, заходом чоловіка Юлії Шустакевич, Миколи Шустакевича. Участь в концерті брали: відомий наш віртуоз-скрипак Р. Придаткевич, піяніст П. Стемтер, б. співак київської опери П. Карлаш, ансамбль артистів Українського Національного Хору і Шустакевичева. Вже сам факт влаштування таких українських концертів у тому часі на американському ґрунті заслуговує на окреме підкреслення. Ось що писав тоді з цього приводу відомий наш громадський

діяч д-р Л. Цегельський в „Свободі” (18 лютого 1925 р.): „Дочекались ми, що можемо говорити справді про українське мистецтво в Америці. Коли я тому півп'ята року прибув до Америки, його ще не було. А сьогодні його вже маємо. Цю зміну принесла іміграція українських інтелігентних сил, втікаючих з рідного краю. Наїхало співаків, музиків, диригентів, а то й так собі інтелігентів, що мають зрозуміння для штуки — й ось можемо сьогодні говорити про українську штуку серед нашої іміграції. Поступ незаперечний. Останні часи принесли нам два замітні факти на полі мистецтва: концерт українських артистів в Нью-арку та виставу „Запорожця за Дунаєм” театром Українського Народного Дому в Нью-Йорку. Оба виступи заслуговують на те, щоб звернути на них увагу”. І далі автор пише: „Концерт в Ньюарку — се був вокально-музичний бенкет”, а про виступ на цьому концерті Шустакевичевої в рецензії д-р Л. Цегельського читаємо: „П-ні Малевич-Шустакевичева, учениця оперової школи Дж. Курчія, дала доказ, що може зробити музична школа з доброго з природи голосу, коли до того прилучиться драматичний хист. Арії з „Тоски” Пучінія, „Кавалерія” Масканія та „Мадам Батерфлай” Пучінія виходили у нашої співачки перфектно. Дуже ефективно вийшов також дует Одарки та Івана з оперети „Запорожець за Дунаєм”, відспіваний п-нею Малевич-Шустакевичевою та п. Карлашом”.

Такі додатні рецензії про цей виступ Шустакевичевої принесла теж американська преса, а не треба забувати, що американська му-

Юлія М. Шустакевич у „Мидам Ботерфлай“ Пуччіні

зична критика дуже строга й вибаглива та дуже скупа на слова признання. Найповажніший нюаркський часопис „Сандей Кол” з дня 25 січня 1925 р., називаючи концерт дуже інтересним, зазначає, що в Шустакевичевої „драматичне сопрано чималої скалі та значної сили” та що вона „співала з гарною драматичною інтерпретацією та чистою прононціяцією”. Дуже додатні рецензії на цей виступ Шустакевичевої принесли ще такі часописи, як “Newark Ledger”, “Musical Courier”, “Musical America” і ін. Основним тоном всіх цих рецензій, це підкреслення драматичности голосу Шустакевичевої та глибини чуття в її співі.

Яке важке, а в тому часі ще й невдячне завдання взяли на себе ті наші артисти, а в їх числі також Шустакевичева, які влаштовували такі концерти з єдиною метою пропаганди українського мистецтва, бачимо з завваг д-р Л. Цегельського зроблених на маргінесі згаданої нами рецензії про концерт в Ньюарку. Д-р Цегельський пише: „На концерті наших артистів було всего яких 80 українських слухачів. Своєю неприсутністю на такому високомистецькому концерті, українське громадянство дало собі сумне свідоцтво. Вимагаємо від українських артистів, щоби служили рідній штуці та робимо їм закиди мало-що не зради, коли йдуть служити чужим. Але коли вони хочуть опертись лиш на своїх земляків, тоді показуєсь, що земляки не вміють оцінити справдішного мистецтва. Жадаємо для себе держави й рівної позиції з другими народами світа, забуваючи, що плодючість та сила мускулярних племен не має значно більшого зна-

чення в культурному світі, чим плодючість та мускулярна сила — волів. Що ціниться світом — се духовий, культурний уровень нації. Відсутність української публіки на нюарському концерті не свідчили високо про наш культурний уровень. Нам було жаль за тих знаменитих співаків і віртуозів, що грали та співали до пустих лав. Можна зрозуміти, що діялось тоді в їх душах, який жаль стискав їх горло й який сором палив їх лиця за некультурність свого народу. Й на цьому концерті ми зрозуміли, чому Дідур співає лиш чужим і майже не признається до українського роду, чому Крушельницька, Минцінський, або небіжчик Мишуга, Гушалевич, Радкевичка, Королевичка, Любинецький та інші, співали лише чужим та жили й живуть в чужині. Та нехай нашим артистам буде потіхою, що ті, котрі явились були на концерті, були ними одушевлені та разом з присутніми американцями не щадили своїх овацій і грімких, щирих оплесків”.

Ми привели ці слова визначного українського громадянина тут на те, щоб показати, яку велику національну роботу виконували в той час ці наші артисти, роботу справжніх піонерів українського мистецтва, а тим самим піонерів української справи в цілому. Вони не зражувалися байдужістю своїх, не кинули рідного мистецтва й не пішли на службу до чужих. Закусивши зуби, поборолі всі труднощі й промостили вкінці шлях для українського імени й українського мистецтва, по якому воно ступає нині вже певними кроками серед тутешнього американського світу. Це їхня заслуга, це також заслуга Юлії Шустакевичевої.

Шустакевичева виступала дуже часто на концертах як декляматорка. Автор цих рядків мав нагоду чути кілька деклямацій Шустакевичевої. Деклямувала вона добре. Зокрема добре виходили в неї ліричні поезії. В деклямаціях Шустакевичевої не було непотрібного патосу, який так часто чуємо у наших декляматорів, зате була в них зрівноваженість, як наслідок глибокого розуміння поезії, глибоке відчуття при дуже логічній деклямаційній динаміці та вміле орудування голосом. А голос у Шустакевичевої був дуже милий, м'який. Вже по кількох фразах було пізнати, що деклямує артистка. Одиноким недомаганням в її деклямаціях був не завжди правильний наголос, чого нам, галицьким українцям, не так легко позбутися. Але й це не порушувало мистецької цілості, якою, звичайно, були деклямації Шустакевичевої.

ПРИ ГРОМАДСЬКІЙ РОБОТІ

Своє служіння українській національній ідеї Шустакевичева засвідчила не лише працею на театральній сцені й концертній естраді, але також і своєю, майже сороклітньою, громадською працею. Діапазон тієї її праці був дуже широкий, бо Шустакевичева бралася за кожен громадську роботу, яку, в даний момент, життя виносило на порядок дня й яку комусь треба було зробити, щоб українство в Злучених Державах не лише не завмерло, але кріпшало, росло й набирало значення важного допоміжного чинника у визвольній боротьбі поневоленої Батьківщини. Організування читалень та інших освітніх товариств, організування драматичних гуртків та хорів, організування жіночих товариств і праця в них, організування й ведення українських вечірніх шкіл, влаштування національних свят, прилюдні доклади, дописи до української й американської преси, участь в радіопередачах, праця в допомогу рідному краю, як відгук на всі його громадські, політичні та національно-культурні потреби, а, вкінці, пропаганда української справи серед американського світу — це ці ділянки, в яких виявила себе Шустакевичева як невтомна громадська діячка.

До громадської праці Шустакевичева стала зараз таки після свого приїзду до Злучених

Держав. Ми вже згадували про те, як, прибувши до Клівленду, вона зі своїм чоловіком береться негайно за організування товариства „Просвіта” й драматичного гуртка при ньому. Крім цього входить в тутешнє, досі вже зорганізоване, життя і вносить до нього багато свого молодечого запалу та ініціативи. Те саме робить вона на інших місцях свого довшого, чи коротшого перебування в часі довгої мандрівки Шустакевичів в перших літах їхнього побуту в Злучених Державах. Сьогодні ми, зокрема новоприбулі емігранти, повинні собі усвідомити, що за ту працю береться молоденька, бо ледве двадцятикількалітня жінка, яка попала в чужий, цілком їй незнаний, світ, в інші, як було в рідному краю, умови такої праці, а ще й до того в українське середовище, яке часто не могло, або й не хотіло зрозуміти не то ваги, але й самого змісту громадської діяльності. Справді приходить ся подивляти скільки святого завзяття, високого ідеалізму й твердої витривалості треба було тоді мати, щоб видержати, не податися і, не дивлячись на всі труднощі, дальше працювати та ще й добиватися успіхів! І Шустакевичева працювала дальше. Дуже багато сил і часу присвятила праці в українських жіночих організаціях, а зокрема в Союзі Українок Америки. Вона одна з перших стояла при колисці тієї організації. Пригадаймо собі коротко ті часи, коли творився Союз Українок Америки.

До 1925 р. в Злучених Державах Америки не було центральної організації українського жіноцтва. Про ті часи читаємо в нарисі Стефи Абрагамовської „Пятнадцять літ праці Союзу

Українок Америки" (Ювілейна Книжка СУА, 1925—1940): „При церквах існували жіночі сестрицтва, в заповомових організаціях були жіночі відділи, місцями повставали жіночі клуби й незалежні товариства. Всі вони, одначе, належали до братських Союзів, у яких вся дійсна управа находилася у руках мужчин, або вели тільки обмежену місцеву діяльність, теж, звичайно, у співпраці, а то й під проводом загальних організацій з мужеським проводом. Якоїсь своєї централі американсько-українське жіноцтво не мало, хоч нераз відчувалась потреба чи то виступити перед американським громадянством, чи забрати голос перед ним від українського народу від імені українських жінок Америки. Та, накінець, під натиском міжнародніх подій і за спонукою українського жіноцтва в краю й на еміграції в Європі, założено й тут жіночу централю під назвою Союз Українок Америки" (СУА). Першою головою тієї жіночої централі стала Юлія Шустакевич.

Ми не маємо змоги подати тут всіх подробиць праці Шустакевичевої в рамках організації Союзу Українок Америки. Для ілюстрації того, якою різноманітною була вона, ми спинимося докладніше лише над її дітройтським періодом.

Після переїзду Шустакевичів на сталий побут до Дітройту в 1929 р., Шустакевичева починає, як це ми вже сказали, відходити від постійної театральної праці, а більше прив'язує ваги громадській роботі. Правда, тут і там, ще влаштовує театральні вистави, а то й сама виступає в них, але це не є вже головною ді-

лянкою її праці, як воно було досі. На перший погляд вибивається чисто громадська праця, до якої Шустакевичева стає вже як старша людина, може не так віком, як великим життєвим досвідом, з широким громадським горизонтом. Той широкий горизонт Шустакевичевої бачимо в ширині її громадських зацікавлень і в різноманітності виявів її праці. Здається не було ні одної загально-громадської акції, ні одної місцевої громадської дії, ні одної національної імпрези, в яких Шустакевичева не була б, коли не ініціаторкою, то бодай одною з рушійних сил усіх цих проявів.

Найбільше уваги присвячувала Шустакевичева жіночим організаціям. Перебуваючи постійно в Дітройті, отже далеко від місця осідку централі Союзу Українок Америки, і не маючи змоги туди частіше виїздити, вона все таки не перестала інтересуватися життям централі і старається, хоч посередньо, на нього впливати.

Про це переконує нас живе листування Шустакевичевої з головою централі СУА, якого сліди находимо в архіві Шустакевичевої. Зміст цього листування дуже багатий, проблеми, заторкувані в ньому, дуже актуальні, а що найважливіше, як це видно з листів, Шустакевичева реагує на них дуже активно. З листування також слідно, що централь прислухається до думок Шустакевичевої і з ними рахується. Зокрема живо інтересує Шустакевичеву справа редагування жіночого журналу, що його видає Союз Українок Америки. Шустакевичева стає членом Редакційної Колегії і виконує цю функцію впродовж довшого часу. Та й опіс-

ля голова Централі й Редакція часто звертаються до Шустакевичевої з проханнями присилати матеріал до журналу і Шустакевичева радо та скоро йде цим проханням назустріч. А вислід? Майже в кожному числі „Нашого Життя” найдете чи то якусь статтю, чи то допис з-під пера Шустакевичевої. Журналістична праця Шустакевичевої визначається цікавою, звичайно дуже актуальною, тематикою, глибиною аналізу й легкою формою представлення. Деяким недомаганням журналістичної праці Шустакевичевої була не завжди бездоганка мова, але й це не зменшувало загальної її вартости.

Коли ми вже говоримо про журналістичну працю Шустакевичевої, то треба згадати, що вона не обмежувалася лише до журналу „Наше Життя”. Шустакевичева дописує також і то дуже часто, до американсько-українського щоденника „Свобода”. Ось перед нами листування Шустакевичевої з головним редактором цього часопису і з нього знову довідуємося, як головний редактор часто звертається до неї за статтями, чи дописами і як він їх цінить, називаючи їх „добрими”, „дуже цінними”, „глибокими” та такими, „що вміють підійти до людини й добираються до серця, чи там до очей”. І те, що ми сказали про статті Шустакевичевої в жіночому журналі „Наше Життя”, мусимо сказати й про її статті в „Свободі”, а саме, що їх тематика дуже багата. На доказ цього ось декілька заголовків тих її статей: „Діти в часі війни”, „Жінка у війську”, „Кляра Бартон”, „Чистота”, „Перші з перших”, „Військова служба й її вплив на родинне життя”,

„Людина у всесвіті”, „Різдвяні звичаї в Америці”, „100-ліття боротьби за рівноправність жінки”, „Як українки використали Суфраж” і ін. Крім статей до українського видання „Свободи” Шустакевичева писала також і до англійського “The Ukrainian Weekly”. А актуальних дописей то вже й не перелічити! Буквально кажучи, не було ні одної, хоч би й найменшої події в житті української громади в Дітройті й околиці, про яку вона не згадала б на сторінках американсько-української преси, головню на сторінках „Свободи”, а то часто на сторінках місцевої американської преси як “Detroit News” та “Detroit Free Press”.

Шустакевичева дуже добре розуміла, яке велике значення мають такі дописи, як вони впливають на пошвавлення громадського життя так як, до певної міри, навіть його напрямлюють. Вона знала також добре психіку американсько-українського громадянства і тому свої дописи писала під його — так мовити б — смак, але завжди не втрачаючи при цьому критичного підходу, а часто не жаліючи навіть гіркої правди-докору, чи подаючи практичні поради на майбутнє. При цьому Шустакевичева зовсім не звертала уваги на те, що такі дописи деколи не вдовольняли деякі кола місцевої української громади, бо у своїй громадській праці вона не шукала популярності для себе. Вона керувалася лише гарячим бажанням піднести загальний рівень громадського життя американських українців та пристосувати його з одного боку до того росту, в якому находилося українство на рідних землях, а з другого до вимог активізації української справи.

Юлія М. Шустакевич з групою своїх членів Тов. ім. Лесі Українки, Відділ 37. Союзу
Українок Америки в Дітроїті, на українській Свят-Вечір в 1948 р.

І місцева українська громада прислухалася до того її голосу. Нині можна вже цілком спокійно сказати, що те, що українська громада Дітройту стояла колись на першому місці серед інших українських громад Злучених Держав Америки — це, значною мірою, заслуга Шустакевичевої. Цей її великий вплив на формування українського життя в Дітройті видно головню в місцевих жіночих організаціях. Про це переконують нас і матеріали збережені в архіві Шустакевичевої, а їх дуже багато, і звіти в річних та ювілейних виданнях Союзу Українок Америки. Ці матеріали показують нам, яким інтенсивним було життя в цих місцевих жіночих організаціях, як поставали їх нові клітини, як розгорталася й поглиблювалася їх праця, як ці організації живо інтересувалися не лише питанням українського жіночого руху, але всіми виявами національного життя української збірноти, як гаряче приймають вони до серця потреби Рідного Краю й як радо та з посвятою вони на них реагували. Рідна Школа, Український Пласт, Українські Інваліди, Українська Народня Лічниця, Український Червоний Хрест, Союз Українок, жіночий журнал „Жіноча Доля”, Карпатська Січ, дарунок Олені Кисілевській та Ользі Кобилянській, а в останньому вже часі, Допомоговий Фонд українським скитальцям, Українська Повстанська Армія та Український Визвольний Фонд — це так лише, в загальному переліку, ці установи, організації чи заслужені одиниці, яким постійно приходило з допомогою організоване українське жіноцтво Дітройту. А скільки інших, місцевих чи загальних американсько-українських потреб треба ще

до цього додати, про які дітройтські українські жіночі організації ніколи не забували! Хто з нас знає, з якими труднощами приходится переводити такі збіркові акції серед нашого громадянства, той, певно, не пощадить глибокого признання для українського жіноцтва за його патріотизм, його труд і завзяття та його посвяту, не забуваючи, що велика частина того признання мусить припасти Шустакевичей. А чи так легко приходило тим українським жіночим організаціям влаштовувати різні національні імпрези, як концерти, театральні вистави, виставки українського народного мистецтва і т. п., яких так багато влаштовувало дітройтське українське організоване жіноцтво впродовж довгих років? Автор цих рядків не довго ще перебуває в Злучених Державах, точніше — в Дітройті, не був безпосереднім свідком довголітньої й такої багатой в успіхи праці дітройтського українського жіноцтва, отже й не може сам оцінити, скільки вкладу в цю працю було з боку Шустакевичевої, але збережені досі сліди її переконують його, що не було — здається — одної якоїсь дії, в якій Шустакевичева не була б, як не ініціатором, то бодай одним із головних її виконавців. Зокрема коли йшло про таку працю як реферати, деклямації, режисуру театральних вистав, чи впливу на складення програми та її виконання. Громадська праця Шустакевичевої ще більше пожвавилася, коли в 1935 р. основано в Дітройті філію Союзу Українок Америки, в якій Шустакевичева довгий час вела пресовий реферат і всю адміністраційну переписку. Коли ж відтак в 1937 р. основано новий відділ СУА в Дітройті — 37 відділ ім.

Лесі Українки, то функції української секретарки в ньому виконувала товщий час Шустакевичева. Відділ ім. Лесі Українки постав на те, щоб в ньому згуртувати головно народжене вже в Америці українське жіноцтво й тому то праця в ньому пішла в дещо іншому напрямі, як в других місцевих відділах, а саме головну вагу покладено на національно освідомлюючу працю серед членів. Для осягнення тієї мети влаштовано у відділі цілий ряд рефератів, головно з українською тематикою й велику кількість цих рефератів дала сама Шустакевичева.

В 1947—1948 рр. бачимо Шустакевичеву при підготовчих працях для скликання Світового Конгресу Українського Жіноцтва до Філядельфії. Хоча Союз Українок Америки вже давніше носився з думкою скликати такий Конгрес, то до його реалізації міг приступити щойно в 1947 р. Тоді то на зборах Головної Управи СУА вирішено скликати Конгрес на осінь 1948 р. Обрано Конгресовий Комітет, а при ньому ряд секцій, як преси й пропаганди, якої завданням було: видавати комунікати про хід підготовчої праці, інформувати українську й американську пресу про Світовий Конгрес і тим підготовляти зацікавлення та прихильний настрій для конгресу. Членом тієї секції обрано також Шустакевичеву.

У своїй громадській праці Шустакевичева натрапляла часто, так, як і кожний громадський робітник, на великі труднощі, як ось байдужість з боку громадян, незрозуміння інтенцій праці, а то й зависть. Але всі ті труднощі вона переборювала з питомим їй спокоєм, тактом та рішучістю, не заломлювалася й пра-

цюзала дальше, не раз тільки з малим гуртком найбільше відданих собі співробітниць, в ім'я служби для Великої Справи.

Щойно в останніх двох чи трьох роках Шустакевичева менше уваги й часу присвячувала праці в жіночих організаціях, зате тим активнішою стає її праця в іншій ділянці громадського життя, а саме у Філії Українського Конгресового Комітету. В Управі Філії Шустакевичева виконувала функції рекордового секретаря, а разом з тим також пресового референта. Саме при тій праці я мав нагоду з нею познайомитися. У своєму, досить вже довгому житті я стрічав мало таких відданих справі громадських працівників. В Управі Філії вона була дійсно рушійною силою усього її діяння. Своїм великим запалом та витривалою працьовитістю, вона, мимоволі, примушувала до праці других членів Управи, а своїм великим тактом і зрівноваженістю вмівало усувати всі розбіжності поглядів, створюючи таким чином приємну атмосферу гармонії й діловитости. Це був саме час, коли при громадській праці місцевої української громади зустрілися перший раз давноосілі й новоприбулі українські імігранти. Само собою, що при цьому не могло обійтися, бодай у початках, без деяких розбіжностей, чи то в поглядах на суть і завдання громадської праці, чи то в її методах. З практики вже знаємо, що причин для таких розбіжностей було чимало і що вони були дуже різні характером. Були між ними поважні, може й принципові, але й були дуже малозначні. І, саме, Шустакевичева була однією з тих, що вмівати розбіжності ослаблювати і знаходити спіль-

ну платформу діяння. Рішальним для неї в таких випадках було завжди добро справи, а не якінебудь інші мотиви. І для цього добра справи Шустакевичева, працюючи в Управі Філії УКК, посвячувала дуже багато своєї енергії, часу та, що найважливіше, того святого запалу, який був таким характеристичним для її індивідуальности. Той святый запал був для неї тим категоричним імперативом, що наказував їй так радо виконувати всю ту, навіть найдрібнішу працю, яку в нас так часто недоцінюють і через те занедбують, а на якій базується вся ця т. зв. „велика праця”. Пригадую собі, скільки то було таких випадків, коли на засіданнях Управи Філії, при розділі чергових завдань між поодиноких членів Управи, по довгих дискусіях, більшість цих завдань спадала накінець на Шустакевичеву і вона без протестів, без виправдування себе браком часу, як це часто у нас буває, брала ці завдання на себе і їх виконувала. Навіть вже тоді, коли надшарпане здоров'я послаблювало її сили, вона працювала далі з таким самим запалом і з такою самою енергією. Щойно, коли тяжка недуга почала частіше приковувати її до ліжка, вона відійшла від безпосередньої праці в Філії УКК, а за короткий час після того українська громада Дітройту відпровадила на вічний спочинок цього свого заслуженого й незабутнього члена, Юлію М. Шустакевич.

ПРИ УКРАЇНСЬКИХ РАДІОПЕРЕДАЧАХ

Сильветка постаті Ю. М. Шустакевич була б не повна, якщо ми не згадали б ще про одну ділянку її праці, якій вона присвятила також багато часу, сил та свого мистецького хисту, про її працю в українських радіопередачах. Юлія й Микола Шустакевичі були, можна сказати, піонерами українського радіомовлення в Злучених Державах і тому буде не від речі згадати про це радіомовлення дещо ширше, тим більше, що завдяки тому виступить в них рельєфніше участь Шустакевичевої. Користуємося при цьому тими матеріялами, що їх приготував до Енциклопедії Українознавства, виданої Науковим Товариством ім. Шевченка, Микола Шустакевич та інформаціями тих осіб, що так, чи інакше стояли близько до українських радіопередач у Злучених Державах Америки.

Початок українських радіопередач у ЗДА датується з 1920 р. отже рік після того, як у Нью Йорку постала перша радіостанція, створена заходами „Радіо Карпорейшен оф Амеріка”. Перші українські радіопередачі на цій станції започаткували саме Шустакевичі. В наступних роках Шустакевичева виступала з українськими піснями на передачах станції WEAJ в Нью Йорку. Але ці українські виступи були спорадичні і не входили в цілість окремих

українських радіопередач. Щойно весною 1923 року, старанням д-р Л. Цегельського, Миколи Шустакевича та пастора В. Кузева вдалося влаштувати першу чисто українську цілогодинну передачу на станції WYZ в Нью Йорку та WRC у Вашингтоні. З часопису „Свобода” з 23 травня 1923 р. довідуємося, що в цій радіопередачі взяла участь також Шустакевичева, виконуючи точки сольового співочого репертуару. Та минуло повних три роки поки в 1926 році влаштовано знову таку українську радіопередачу в Нью Йорку. Був це український радіоконцерт, що його зааранжував М. Шустакевич. Участь у ньому взяли відомий наш скрипаль-віртуоз проф. Роман Придаткевич, співак М. Швець, чоловічий квартет з Українського Національного Хору Олександра Кошиця та Шустакевичева. Успіх концерту був великий.

Велике було значення цих перших українських радіопередач. Вони були заохотою для других, більших українських громад в Злучених Державах влаштовувати такі українські радіопередачі. Справді ми бачимо, як у таких місцях більшого скупчення українців, як у Філадельфії, Клівленді, Пітсбурзі, Чикаго та Дітроїті влаштовуються такі українські радіопередачі бодай раз-два у рік, звичайно з нагоди Різдва, чи Великодня. Такі передачі відігравали велику роль в житті українців у Злучених Державах, бо вони, крім концертної частини, яка українців духово зв'язувала з їх рідним краєм, а чужинцям показувала красу української пісні й музики, включали ще короткі, звичайно англійською мовою подані ре-

Юлія Шустакевич із своїм вокально-музичним і драматичним ансамблем Української
Щоденної Радіо-Години на станції WMBС в Дітроїті в 1935 р. При мікрофоні
директор М. Шустакевич

ферати про український нарід, його національно-політичні аспірації, про українську культуру. Але ж знову треба тут зазначити, що всі ті радіопередачі були тільки спорадичні, принагідні.

Щойно великий розвиток радіовисилання в Злучених Державах, базованого на приватній ініціативі й приватній підприємчivosti дали можливість організувати постійні чужомовні радіопередачі, а між ними також українські.

Першими такими постійними українськими радіопередачами були радіопередачі зі станції WMBC в Дітройті, зорганізовані як т. зв. Українська Радіогодина Миколою Шустакевичем та його дружиною Юлією у січні 1932 р.

Вони були побудовані на такій самій матеріальній основі, як всі інші радіопередачі в Злучених Державах, а зорганізовані так, що адміністраційну й редакторську сторінку вів М. Шустакевич, а мистецькою частиною в цілому керувала Шустакевичева. Дітройтська Українська Радіогодина мала свою власну невелику концертну оркестру, свій мішаний та дівочий хори, добрих солістів та драматичний ансамбль.

Переглядаючи матеріали з архіву Шустакевичевої, приходимо до переконання, що вона була душею цих постійних українських радіопередач. Її праця на цьому полі була величезна. В руках Шустакевичевої лежало передусім мистецьке оформлення радіопередач, а також керівництво цілою вокальною та радіосценічною частиною програми. А це не була така легка справа, як це є деякою мірою вже

сьогодні. Передусім сильно давалася відчувати велика недостача відповідного для таких передач вокально-музичного матеріалу, бо не було відповідних награних платівок, а радіопересилання т. зв. музичними транскрипціями почали вживати щойно не так давно. Не було також відповідного для радіопередач сценічного матеріалу. Але Шустакевичева завдяки своїй великій винахідливості зуміла знайти вихід з тієї тяжкої ситуації. Вона часто замовляла оркестрації українських творів в українських музик в Америці, а навіть в рідному краю та інсценізувала для передач деякі твори з української літератури, як Самчука, Лепкого, Кобилянської, Лесі Українки, або передавала сценічними відступами цілі драматичні твори з української драматичної літератури. Коли ж і це не завжди давало повного виходу із ситуації, Шустакевичева бралася сама за писання коротких сценічних ескізів для радіопередач. Крім цього сама дуже часто брала участь у виконуванні програми цих постійних українських радіопередач.

Якщо взяти до уваги, що ці постійні радіопередачі, з малими лише перервами, проіснували до дня смерти Шустакевичевої — вони й тепер далше існують — і що за той цілий час була вона дійсною їх душею, то можна собі уявити велику її працю в цій ділянці впродовж майже цілих двадцяти років. Вага тієї її праці лежала в тому, що ці радіопередачі мали завжди ідейне українське, національне спрямування й завжди відважно виступали в обороні української справи. Вони не зійшли з тих своїх позицій навіть тоді, коли, під час другої

світової війни, Злучені Держави, як союзник СРСР, з великими застереженнями ставилися до українського національного питання й коли большевицькі агенти анонімовими погрозами старалися примусити Шустакевичів залишити ці радіопередачі. Навіть ще в 1948 р., коли під час сильної нагінки на чужомовні радіопередачі, спровокованої комуністами, багато радіостанцій поліквідовано, „Українська Щоденна Радіогодина” не припинила своєї праці, лише перенеслася на іншу радіостанцію, звідки протягом двох років передавала українські програми англійською мовою. В 1950 р. вона знову перенеслася на іншу станцію і знову повернула до передач в українській мові. Тепер вона передається в англійській мові.

„Українська Щоденна Радіогодина” Шустакевичів у Дітройті стояла за весь час свого існування також на становищі повної лояльності до американського світу й до ЗДА. Це було помітно зокрема в часі війни, коли то переведено серед українців розпродаж державних воєнних бондів на суму кількох мільйонів доларів та коли влаштовано Українські Дні збірки кровної плязми для Червоного Хреста. Від Шустакевичевої вийшла також ініціатива заснування Українського Відділу Американського Червоного Хреста. З першими закликами до заснування такого відділу вона почала виступати на програмах Української Щоденної Радіогодини весною 1940 року, а вже в червні того ж самого року цей відділ почав існувати. Першим його головою стала Шустакевичева і під її проводом відділ працював впродовж 1940 і 1941 років. Рівночасно Шустакевичева

Микола і Юлія Шустакевичі з групою помічників Української Щоденної Радіо-Години на станції (WMBС)-WJLB в 1940 р. . В групі: дочки панства Шустакевичів Ярина й Ольга і син Володимир, диригент оркестри. При фортепіані диригент хорového ансамблю, Степан Луцький

працювала в головній квартирі Американського Червоного Хреста в Дітройті. Заслугою Шустакевичевої в часі її праці в Американському Червоному Хресті є те, що Головна Управа А.Ч.Х. на її і М. Шустакевича інтерпеляцію погодилася прийняти український національний прапор до складу прапорів держав Аліантського Союзу замість червоного совєтського прапору. Український національний прапор передано офіційно голові Американського Червоного Хреста від Федерації Американських Українців в Мішіген і цілої української громадськості дня 28 липня 1940 року на святі-концерті, влаштованому в користь Американського Червоного Хреста в дітройтському парку Бел Айл. Треба ще тут додати, що Український Відділ Американського Червоного Хреста в Дітройті був першим таким відділом в Злучених Державах Америки.

Не забула „Українська Щоденна Радіогодина” в Дітройті і про українських скитальців. На її заклик переведено для них збірку одержі й харчів, а, опісля, акцію збірки фондів для ЗУАДК. У всіх цих акціях живу участь приймала Шустакевичева. Від неї вийшов не один почин, вона приготувала та виголовила в радіо не один заклик і підготувала не одну програму з нагоди цих акцій; до того час на радіо для таких акцій був даровий.

Коли в 1943 р. український громадський комітет Дітройту вшанував десятилітній ювілей існування „Української Щоденної Радіогодини” в Дітройті й коли на ювілейну авдицію в дні 30 травня 1943 р. наспіли привіти від президента Злучених Держав, від губернатора

стейту Мішіген, від senatorів і конгресменів, від міських урядів, від українських центральних установ і від цілого ряду українців з усіх сторін Америки, то це було заслужене признание також і для Шустакевичевої, бож це вона надавала цим радіопередачам глибокий зміст, ідейне спрямування та високий культурний рівень. Це було признание за її довголітню невтомну працю, знову ж таки працю для української справи.

З довголітньою працею Шустакевичевої в постійних українських радіопередачах в'яжеться ще одна сторінка її багатогранної діяльності, а саме спроби її літературної праці.

Ми вже передше сказали, що брак відповідного літературного матеріалу для українських радіопередач заставляв Шустакевичеву усувати його своїми власними працями. Таким чином тверда конечність була батьком літературної творчости Шустакевичевої і з такої точки належить її оцінювати. Не можна отже до всіх літературних спроб Шустакевичевої прикладати мірила строгої літературної критики. Та все таки треба визнати, що у неї був письменницький талан і шкода, що вона його не розвивала систематичною працею, бо тоді певно була б вона збільшила ряди наших письменниць. У неї були: глибока інвенція, великий обсерваційний змісл, здібність створювання дієвих ситуацій та легкий спосіб представлення, бо дуже легкий був у Шустакевичевої стиль. Зате слабше вдавалося їй створювання психологічних конфліктів та типів дієвих осіб, і ці недомагання даються, на нашу думку, пояснити тим, що Шустакевиче-

чева більшість своїх літературних праць творила для радіопередач, а тому мусіла рахуватися з смаком загалу радіослухачів та спроможністю їх сприймання. Такими є напр. її „Пайки”, „На проводи”, „На викладі”, „Сва-тання”, і інші жарти та скечі, призначені для радіопередач, а відтак поміщені на сторінках „Свободи”. Вони, правда, цікаві своїм сюжетом та з дуже живим і легким діалогом, але пізнати, що всі писані, так мовити, „на скору руку”. Зате куди краще виходили в неї речі, писані безпосередньо для друку, як наприклад „Фіялочки”, „Мати прийшла”, „Шовковик”, зокрема її довша новеля „Діти”, що була друкована на сторінках „Свободи” впродовж 37 чисел в 1947 р. Так і видно, що Шустакевичева писала їх глибоко передумавши та опрацьовуючи більше старанно всі деталі дії, вглибилася в психологічні конфлікти і створила більш закінчені типи. Навіть мова тут куди краща, чистіша, ніж у речах, писаних для радіопередач, чи в часописних статтях, або дописах.

У Шустакевичевої, безперечно, був письменницький талан і шкода, що вона не мала спромоги його як слід розвинути. Забагато було в неї різної праці, забагато різних заінтересувань, то ж і не могла скупчити всіх своїх сил в одній якійсь ділянці, як це було в першому періоді її громадської діяльності: на театральному полі, де досягла справді великих успіхів. Але така вже була у неї вдача! Вона не могла спокійно дивитися, коли треба було щось зробити, а ніхто до того не брався. Тоді вона часто до своєї дотеперішньої праці добирала ще нову,

Юлія М. Шустакевич з чоловіком Миколою й частиною родини в 1943 р.
В групі: син Роман, невістка Марта, доньки Ольга і Ярина
та малечка Юля, доня сина Володимира

хоч і не завжди була до цього відповідно підготована. Це створювало деколи навіть доволі неприємні ситуації для неї серед її оточення. Воно її часто не розуміло, а дехто закидав їй навіть погоню за популярністю. Але й тоді Шустакевичеву не покидало її завзяття, вона працювала далше, аж поки нова праця не була виконана чи то її власними силами, чи силами других, але за її поштовхом. А скільки плянів, сліди яких находимо в збереженому листуванні Шустакевичевої з такими визначними американськими українцями, як д-р Л. Мишуга, проф. Придаткевич, сл. п. Мих. Гайворонський, з довголітньою головою СУА Оленою Лотоцькою та ін. таки не вдалося їй зреалізувати! З різних причин, але найчастіше за браком часу та за відсутністю відповідних співробітників, а то й деколи через непоборні перешкоди, що їх створювали ті, які тих задумів не розуміли, або ставилися до них, також із різних причин, байдуже.

В архіві Шустакевичевої находимо ще один дуже цікавий лист, який тут наводимо, не міняючи ні мови, ані правопису. Є це лист Кобилянської до Юлії М. Шустакевич:

Чернівці, 18. 7. 23.

ул. Балтінестера II. а.

Дорога і високо поважана пані предсідателько

„Українського Жіночого Запомогового Товариства”

в Ньюарку!

Ваші дорогі і щирі слова привіту і доброти серця українських жінок, враз з дарунком

в кво. 2000 леїв я одержала і прошу ласкаво пробачити, що трохи з відповідею — подякою опізнилася. Я спішила викінчити одну новелю на термін для одної з українських редакцій, котру хочу вислати, одержавши вперед дозвіл від визше згаданої редакції і до Української Канади, щоб її не менше і там читали, маючи почуття, що праця мені троха вдалася. Писанє в поспіху при страшній ситуації, що тепер в нас панує, підорвало трохи мої і без того дуже мізерні сили, бо пишучи, вживаюся так інтензивно у всі події і почування героїв, що майже не годна попри те що інше писати, хочби се відносилося і до моїх найінтимніших справ. Зготовивши те все до друку, я звертаюся з опізненою до Вас дорога пані Предсідателько з просьбою простити мені і висказати цілому шановному Українському Жіночому Запомоговому Товариству мою найщирішу подяку за, як Ви кажите „скромну поміч” в моїм прикрім положеню. Ви помиляєтеся дорога Пані, коли кажите „скромна поміч”. Я плакала, прочитавши Ваші щирі теплі слова, плакала, що з так далекої далеччини прийшла вона від своїх та особливо жіноцтва. Скромна, а для мене така дорога „золота” поміч.

Я хочу як найдальше до 20. серпня с. р. виїхати до Німеччини в Гесію в курорт Навгейм, що доси одинокий підтримував мене при моїх підірваних силах і життю. Маю лівобічний параліж і тяжку ваду серця від 20-тих років (1903). Ратувалася все давніше в курорті Навгейм, але від року 14, де була

остатній раз, не могла нічого для свого здоров'я зробити. Сього року чую, що мушу щось для свого здоров'я зробити — інакше знаю, що не переживу сю зиму. Збираю і за-працьовую потрібну мені суму (до 25 тисяч леїв) бо сама не можу вже випускатися в далеку дорогу тим більше, що ходити не можу довше як пів години, а і лівою рукою оперую лише „про людське око”. Фотографія моя, котру вишлю завтра позавтра для Вашої шановної особи з подякою за Ваші вислані мені знімки як колежанка артистка хоч в іншій кирунку — не є найновішого часу, а трохи давніша, та за те вона дуже вірна. Тепер моє волосся вже припорошилося „снігом” і не так з віку — як з терпіння, горя, смутку і утрат у війні — а і перед і по ній.

Прийміть її, дорога Пані на спомин від вдячної Вам як і всьому високоповажаному Товариству запомоговому в Ньюарку —

Ольги Кобилянської.

В архіві Шустакевичевої знаходиться також згадана в листі Кобилянської її фотознімка з такою присвятою:

„Високоповажаній і дорогій артистці Юлії Шустакевичевій з заморської України висилає на спомин

Ольга Кобилянська

Чернівці на Буковині

20/7. 1923.

Цей лист Ольги Кобилянської до Юлії Шустакевичевої я привів тут в цілості з одного боку як цікавий причинок до біографії нашої

Юлія М. Шустакевич з чоловіком Миколою в 1942 р.

письменниці, а з другого як ще один доказ на те, як широкий був діапазон громадської праці Шустакевичевої і як живо реагувала вона на всі потреби українського життя. І такою була вона доостанку. Відійшла в почутті, що сумлінно виконала свій обов'язок перед рідним народом. Який прекрасний приклад для других!

Передчасна смерть Юлії М. Шустакевич — це невіджалувана втрата не лише для української громади Дітройту, а для цілого українства в Злучених Державах Америки. І з такими почуваннями прийняло українське громадянство цю велику втрату, а доказом цього є ті численні некрологи, що появились майже у всіх українських часописах Злучених Держав Америки, Канади, Південної Америки і на еміграції в Європі. Всі вони змальовуючи життєвий шлях незабутньої Покійної, відзначають її віддане служіння рідному народові, її невтомну працю на громадському полі, підкреслюють великі успіхи, яких вона досягла та віддають їй за те заслужену подяку й пошану.

І так в некролозі в „Свободі” читаємо: „З дня на день рідшають ряди тих з нашої старшої еміграції, що поклали основи під сучасне політичне, громадське і культурне життя американських українців. Ось дня 30 січня ц. р. (1952) українська громада Дітройту попрощала навіки гарячу патріотку та заслужену і всіми шановану громадянку Юлію М. Шустакевич.”

„Життєвий шлях Покійної — пише далі „Свобода” — це один беззвинний тяг всебіч-

ної праці. Це теж навчальний приклад для всього нашого жіноцтва, а зокрема того, що, так як і Покійна, опинилось на еміграції. Покійна народилася 5. квітня 1892. р. в містечку Теребовлі в Сх. Галичині в старій українській міщанській родині Малевичів. Рішальним роком в її житті був 1907 рік, коли померла її мати і 15-літня Юлія, тоді учениця учительської семінарії в Тернополі, перейшла під опіку своєї сестри та швагра Юрчаків, відомих артистів тодішнього Українського Народного Театру в Галичині. За їх впливом молоденька Юлія вступила на сцену і від тоді з нею не розлучалася впродовж довгих років. Обдарована з природи небуденним драматичним талантом і гарним голосом, молода адептка сценічного мистецтва дуже скоро почала вибиватися як надійна артистка, маючи своїм вчителем такого визначного режисера, яким був Осип Стадник, тодішній директор Українського Народного Театру.

Молодій артистці доручають відповідальні ролі і то не лише в драматичному, але й оперному репертуарі і з цих завдань виходить вона так переможно, що вже в 1911. р. виконує роль Марти в опері Гунода „Фавст” і то як партнерка запрошеної на гостинні виступи, славної на той час співачки Метрополітальної Опери, Едіти Де Лайс, що виконувала роль Маргарети в цій опері. Від того часу Юлія стає цілком рівнорядною партнеркою таких визначних тодішніх артистів західньо-українського театру як Рубчаки, Юрчаки, Стадники, Осиповичева, Гембіцький і ін.

У 1913 році Юлія, разом з чоловіком Миколою Шустакевичем, покидає Рідну Землю і виїздить до ЗДА. Та й тут ні чужий світ, ні чуже оточення, ні чужі обставини, ні інший стиль життя не заломали молодой, бо 21-літньої Юлії і не спинили її розгону до дальшої громадсько-культурної праці. Вже в першому місці свого побуту в ЗДА в Клівленді Юлія переорганізовує драматичний гурток при тамошньому товаристві „Просвіта” і дає з ним ряд поважних і дуже вдатних театральних вистав, остаючись вірною українській сцені і не йдучи на спокусу артистичної кар’єри на чужій сцені, хоч мала для неї всі дані, а, навіть, перші вдатні кроки в театрі „Нікербокер”, де впродовж кількох місяців співала з повним успіхом різні арії з опер в українській мові та українські концертові і народні пісні.

Та побут Шустакевичів в Клівленді був короткий. Життя заставило молоде подружжя переїздити з міста до міста і в кожному з них Юлія лишає по собі незатерті сліди своєї театральної праці, як ось в Йонгстаун, Пітсбург, Гренд Репідс та в Шікаго, а далі в Ньюарку, а в кінці в Нью Йорку і в Філадельфії. В цих містах Юлія дає ряд вистав чи то з театральними гуртками, існуючими вже при різних місцевих організаціях, чи то організуючи нові театральні дружини, чи то як постійний член Українського Театру при У.Н.Домі в Нью Йорку. Драматичний репертуар тих вистав, в яких Юлія грала звичайно головні жіночі ролі багатий і поважний, як „Маруся Богуславка”, „Безталанна”, „Мати Наймичка”, „Назар Стодоля”, „Жи-

дівка Вихрестка", „Ой, не ходи Грицю", „Невольник", „Вій", „Борці за мрію", „Чорноморці" і ін. Крім цього виконує Юлія ролі Катерини в опері Аркаса „Катерина", Оксани в „Запорожець за Дунаєм" та Наталки в опері „Наталка Полтавка". А все це з повним успіхом і з повним признанням театральної критики.

В 1929. р. Шустакевичі переїхали до Дітройту і тут вже увірвалась постійна театральна діяльність Юлії, зате тим живішою стала громадська її діяльність, а зокрема праця в українських жіночих організаціях, куди Юлія внесла багато запалу, ініціативи, а головню багато досвіду, що вона його добула своєю довгорічною працею в різних жіночих товариствах по численних місцях свого осідку в ЗДА та як перша голова, в 1925. р. заснованого Союзу Українок Америки. Від 1932. р. Юлія бере дуже живу участь в українському радіомовленні, що його провадив протягом цілих 20-ти років її чоловік Микола Шустакевич в Дітройті. Деклямації, спів, фейлетони, інсценізації, літературні нариси і т. п. це той вклад Юлії, яким пишалися ці українські радіогодини. Крім цього працює в різних місцевих українських організаціях, часті виступи на концертах, дописування до тутешньої української преси, м. ін. і до нашого часопису, учительовання в українських вечірніх школах та пропаганда української справи серед американського громадянства, в якому Покійна добула собі багато відданих і поважних друзів — от це лише грубими штрихами накреслена багатогранна праця бл. п. Юлії М.

Шустакевич. Вістка про смерть бл. п. Юлії до глибини душі зворушила українську громаду не лише в Дітройті, але і у всіх тих місцевостях ЗДА, де вона лишила сліди своєї діяльності, а на її похорон прийшло багато жалібних гостей, щоб віддати останній поклін цій заслуженій, а при цьому завжди такій скромній українській жінці-громадянці. Від імені зорганізованого українського жіноцтва Америки попрощала Покійну голова СУА п-ні О. Лотоцька, яка у своїй надгробній промові проголосила, що вшановуючи заслуги Покійної, жіноцтво СУА рішило створити стипендію ім. Юлії Шустакевич. Нехай же ті жертви, що вплинуть на цей фонд, будуть нашою малою заплаатою за велику працю нашої дорогої бл. п. Юлії.

„Свобода”, 28-го лютого, 1952.

В журналі Союзу Українок Америки „Наше Життя” голова СУА Олена Лотоцька в некролозі п. з. „Світлій пам'яті першої голови СУА” так оцінює життєвий шлях Шустакевичевої і її працю:

„Дня 30. січня українське громадянство Дітройту провело в останню дорогу визначну українку Америки — Юлію Шустакевич. Прощали її — окрім найблищої рідні — українські організації й установи, друзі й знайомі, а над усе гурт, якого була співосновницею — Союз Українок Америки. Поклін її тлінним останкам зложила голова СУА Олена Лотоцька.

Коли в 1913. р. подружжя Шустакевичів причалило до берегів Америки — багато плянів роїлося в голові молодої жінки. Вона

Юлія М. Шустакевич з чоловіком Миколою
на прогульці в парку в 1950 р.

вже мала за собою шість літ праці в театрі „Бесіди” у Львові, де під вправною рукою Осипа Стадника вибивалася на чільне місце. Молода Юлія вже змалку дихала атмосферою лаштунків, маючи у своїй сестрі, Юрчаковій, гідний приклад. Шість літ праці в театрі були для неї не тільки школою, але й надихали її любовю до театрального мистецтва на все життя.

В тому часі діяли вже в ЗДА українські театральні гуртки. Та в західній частині країни, де поселились Шустакевичі, ще не бачили українських театральних вистав. І так по всьому їх шляху — від Клівленду до Шікаґо — постають за їх почином театральні гуртки, що об'їздять свою околицю і всюди закріплюють до свого мистецтва. Цю мандрівку молодій парі закінчує врешті побут в Нью-арку, а тут взаємини з театром „Української Бесіди” в Нью Йорку. Започаткував їх виступ молодій артистці в ролі Оксани („Запорожець за Дунаєм”) у Вашингтоні підчас сойму „Федерації Українців в Америці”, восени 1918. р. Це світлі часи нашого театру в Америці. Згуртувалися в ньому артисти з Рідного Краю й талановиті аматори. У січні 1922 „Українська Оперова Дружина” ставить оперу Аркаса „Катерина” в якій Юлія Шустакевич співає заголовну роль. Дальші роки проходять на службі українському театрові у співпраці з диригентами Мироном Корикорою та композитором Михайлом Гайворонським. Театр поповнився силами з кол. хору Кошиця і поширив свій репертуар на всі історичні й побутові речі.

Працюючи для наших переселенців на сцені, Юлія Шустакевич щораз глибше входила в життя-буття нашої громади. Вона зрозуміла, що емігранти — окріпнувши матеріально, радо сприймали й росли мистецькими враженнями нашої сцени. Та цей розвій треба було завершити й громадським освідомленням. І коли в 1925. р. п'ять існуючих жіночих товариств об'єднались в одну організацію — Союз Українок Америки, Юлія Шустакевич стається її головою. У 1926. р. подружжя Шустакевичів переїжджає до Оліфант, Па. на нове місце праці. Вриваються її звязки з театром та й не всилі вона вже очолювати жіночу централю. Дальший життєвий шлях Юлії Шустакевич пробігає в обов'язках матері й господині. Четверо дітей привела вона на світ і виховала на корисних громадян. Ввесь цей час вона була тісно повязана з Союзом Українок Америки, то як членка Екзекутиви, то працюючи в Відділах. Її глибоке знання людської душі, дар єднання з людьми та досвід у громадській праці забезпечили їй у рядах СУА особливе становище. Ще в останніх місяцях свого життя дала вона цінну організаційну пораду на сторінках „Нашого Життя”.

Та тут торкаємось ще одного дару, що їй уділив Господь і який розвинула її багата удача. У щоденній радіо-передачі, які подавало подружжя Шустакевичів впродовж кільканадцяти літ, Юлія випрацьовувала літературну частину та музично-вокальну програму. А, поза тим у затишші домашнього вогнища вона попробувала писати. Легко

плили думки з-під її пера і набирали зрозумілої й приступної форми. Показалось, що в ній дремає журналістичний талант, що міг би принести багато користі. І знову поставила вона його — як колись свій голос і сценічні здібності — на службу українській громаді. Всі музичні події й імпрези знаходили її фахову оцінку, різні громадські проблеми цікавили її. Врешті стала вона освідомлювати й американський світ про українську справу. В альманаху міста Дітройту, виданому з нагоди 250-ліття міста, опрацювала вона ділянку українських жіночих організацій.

Близько сорок літ засівала вона громадську ниву дарами своєї багатой душі. Відійшла в почутті, що проорала поле, на якому закілечилось неодне зерно. Українсько-американське жіноцтво з болем попрощало свою посестру, що станула при ньому в заранні віку, у розквіті своєї слави і витривала до кінця. Вона покинула в жалобі чоловіка Миколу, дві дочки, двох синів та кілька внуків. Її пам'ять зберігатимуть не тільки вони, але збережеться вона в молитвах та спогадах членок СУА.

З їхніх кругів вийшла думка створити стипендію ім. Юлії Шустакевич при Союзі Українок Америки, як живий пам'ятник її праці. Думка ця знайшла признання й відгук. Точне звідомлення про створення стипендії подаємо на іншому місці.

О. Лотоцька

„Наше Життя” — Березень 1952.

Дуже теплу згадку про Юлію М. Шустакевич принесли англійське видання „Свободи” — “Ukrainian Weekly”. Некрогол пера панни Милдред Мілянович подаємо в англійському тексті:

JULIA SHUSTAKEWICH — UKRAINIAN
DAUGHTER OF AMERICA

by Mildred Milanowicz

With the passing away on January 26, 1952 of Julia Shustakewich in Detroit, Michigan, you might say that a definite era in Ukrainian American life has come full circle. For Julia Shustakewich's life in the United States not only paralleled the growth and development of the first great wave of Ukrainian emigration to this country, but it epitomized all the finest aspects and highest ideals of its intellectual progress.

The newest cycle of our Ukrainian American history, which will be written by the newest influx of refugee Ukrainians these past three years, has already received not a small assistance from established compatriots like the late Mrs. Shustakewich.

When young Julia and her husband Nicholas came to “golden America” in 1913 (she was 21), she had left behind her a successful career as leading soprano with the Ukrainian National Theatre in Lwiw, and as leading lady with the “Besecda” Theatre. To America, however, Julia brought her intense love of theatre and music, instilled for all time during her childhood on visits to her sister's home where the elite of the opera and stage were wont to gather. As she related in her fascinating story in the U.N.A. Jubilee Book, Julia sang often

as a child for the famed Mykola Sadovsky, "Father of the Ukrainian Theatre." The great Sadovsky liked to sit the child Julia on his knee, and stroking his famous long mustaches, would listen to song after song. He predicted correctly a brilliant future on the operatic stage for young Julia.

America for the struggling Ukrainians in 1913 was a cultural desert, but the young Shustakewiches immediately began cultivating the artistic fields around them. Not content with organizing a Ukrainian choir and theatrical group in Cleveland, Ohio, where they first settled, young Julia sang for a season at the local Knickerbocker Theater with the symphony orchestra under Spitalny (older brother of the widely known Phil), and later with the Cincinnati Grand Opera Company.

Her husband's early business career then carried her from city to city and Julia's cultural seeds also found root in Youngstown, Ohio, Pittsburg, Pa., Grand Rapids, Mich., and West Pullman, Ill., bearing fruit in chorus and theatrical groups in each city.

Finally settling for a length of time in Newark, N. J., she began at once staging theatrical productions and for the Society "Buduchnist" (Future) she produced „Marusia Bohuslavka," „Beztalanna," "Mati Naymichka," "Nazar Stodola," "The Converted Jewess," "Oy Ne Khody Hrytsiu," "Sin" (Vinnichenko), "Marrige" (Hohol), "Chornomortsi" and others. — The same repertoire that is still played after 40 years on the Ukrainian American stage.

Playing most of the leading roles, Julia was idolized for her beauty, her voice and acting talent and achieved immense popularity in the New York Metropolitan area. People still speak of the wonderful gift of beauty and romance she brought them,

(including the Editor of the *Ukrainian Weekly*, who as a boy never missed a performance by her at the Ukrainian Theatre in Newark).

FIRST AMERICAN "KATERINA"

The highest point of Julia's American popularity on the Ukrainian concert and theatre stage was achieved as a member of the now famous "Ukrainian Beseeda" Theatre in New York, under the direction of Myron Korykora, and including the excellent talent of Emilia Kornat, mezzo soprano, A. Oleshanska, M. Osadchuk, M. Horobetz, Halyna Fenchynska, J. Shevchuk, V. Lawryshko, V. Yarema, S. Fesolovich, H. Trisch, H. Trach, S. Korda and others. It was this group that first staged Arkas' opera "Katerina" in the United States, with Julia as Katerina, Dilov as the father, E. Kornat as the mother, Lawryshko as Andrey, V. Yarema as Ivan.

Culmination of her dreams of establishing a permanent Ukrainian Theatre in America was reached by Julia when she successfully organized supporting groups in many parishes throughout the country, launching \$100,000 worth of shares, to subsidize the theatre and import the finest talent from Ukraine. The talent, however, chose to follow the red lure, and travelled not west to New York, but eastwards, and the project fell through.

FIRST SOYUZ UKRAINOK PRESIDENT

Notwithstanding many tours to the hinterlands, Julia found time for other civic work, being a born organizer. She headed the Ukrainian Women's Congress Committee, formed early in 1925, expressly to send a representative from Ukraine to the Interna-

tional Women's Conference to be held that May at Washington, D. C. History was made when this International Conference finally admitted the Ukrainian delegates (Hanna Chikalenko-Keller, Julia Jarrema and Olena Lototska) to their proceedings as official representatives of Ukrainian women, over the violent objections of the delegates from Poland, for the obvious reasons. Following the Conference, — Ukrainian women in America organized and launched the Ukrainian National Women's League of America (Soyuz Ukrainok) and Julia Shustakewich was chosen its first president. Later in Detroit, Mich., she became secretary of the Detroit chapter of the Ukrainian Congress Committee of America and a charter Member of the Ukrainian National Temple, and for twenty years, with her husband, directed the daily Ukrainian Radio Hour on Station WJLB, WKMH and WDET.

So began a full and fruitful life of civic and cultural activity that was concentrated in the last ten years of her life among Americans, and was to encompass such varied fields as lecturing in English on Ukrainian subjects, organizing fine concerts, writing (novels, articles), directing folk and fine art exhibits, and Red Cross and P. T. A. participation.

WIFE AND MOTHER

A rich full life did not deter Julia Shustakewich from raising children as a credit to her way of life. Son Walter (known professionally as Lee Walters) is an orchestra director. (Recently arranged and directed two selections played by the Detroit Summer Band at Belle Isle on Ukrainian Night). Son Raymond with younger daughter Irene chose twin

careers as cost accountants and in happy collaboration enjoy a fine measure of business success.

Older daughter Olga is a teacher with the Detroit Board of Education, specializing in Children's Literature. Recently returned from a three year "adventure" with the Department of the Army in Europe, organizing and establishing two American schools for American children in Germany and one in Bordeaux, France. (U. S. now has 7 schools in France). Served as principal in these 3 schools and teacher when necessary. Both girls have also inherited their mother's musical talent and voice, Olga seriously pursuing her "hobby" by improving her coloratura voice with the best teachers in Stuttgart, Germany and Bordeaux, France.

Mrs. Shustakewich enjoyed her five grandchildren, sending one, Julia Ann, to study one winter in European American schools and to travel extensively.

HER LAST SERVICE TO HER BELOVED AMERICA

Like her Ukrainian countrymen, who settled here, Julia Shustakewich grew to love her adopted country and when she saw her America threatened, fought to protect her country with all weapons put into her hand by the Ukrainian Congress Committee of America, by memorandum to high officials, by lectures, by articles. Julia Shustakewich lived a life as a beloved, respected and admired American citizen, artist, wife and mother. As such, she felt compelled, even in her last illness, to do her share in protecting the country she learned to love so well. In her last speech, printed here last week, and delivered by daughter Olga at a Lecture Luncheon of the Women's Group of the Westlawn Methodist

Church in Detroit, Julia Shustakewich epitomized all that was fine and good in our women — who became fine Americans because they were fine Ukrainians.

"Ukrainian Weekly"

February 25, March 3, 1952.

Дуже теплі згадки про смерть Юлії М. Шустакевич помістили також всі американські щоденники Дітройту. В найбільшій щоденнику *"Detroit News"* читаємо:

UKRAINIAN LEADER'S RITES WEDNESDAY

"Services for Mrs. Julia Shustakewich, Ukrainian club women and artist will be held at the Armstrong funeral home 10300 Puritan, at 1 p. m. Wednesday. Burial will be in Roseland Park Cemetery. Also known as Mrs. Shuster, she lived 12613 Washburn. She died Saturday.

"Born in Terebowla, Western Ukraine, Mrs. Shustakewich sang with Ukrainian National Opera before coming to the United States in 1912. She organized a number of Ukrainian organizations, including the Ukrainian Women's League of America. She was secretary of the Detroit chapter of the Ukrainian Congress Committee and a charter member of the Ukrainian National Temple.

Mrs. Shustakewich was author of several novels and numerous articles, as well as lecturer and actress on the Ukrainian stage. For the past 20 years, with her husband, Nicholas, she directed the Ukrainian Radio Hour. Two sons, Lee Walter Shuster and Raymond, and two daughters, Olga and Irene, also survive."

"The Detroit News"

Monday, January 28, 1952.

СПИС ІЛЮСТРАЦІЙ

	<i>Ст.</i>
Ю. М. Шустакевич — портрет	3
Ю. М. Шустакевич з сестрою Анною Юрчаковою	11
Ю. М. Шустакевич в ролі Марусі в „Ой, не ходи Грицю” .	25
Ю. М. Шустакевич в ролі Кулини в „Чорноморцях” . .	29
Ю. М. Шустакевич в ролі Катерини в опері „Катерина” .	33
Ю. М. Шустакевич у „Мадам Ботерфлай”	41
В гурті подруг з Т-ва ім. Лесі Українки	51
Українська Щоденна Радіогодина в 1935 р.	59
Шустакевичі на станції WJLB в 1940 р.	63
В гурті найближчої родини в 1943 р.	67
Микола і Юлія Шустакевичі в 1942 р.	71
На прогульці в дітройському парку в 1950 р.	77

